

Ivan Mužić
HRVATSKI VLADARI
OD SREDINE VI. DO KRAJA IX. STOLJEĆA

IZDAVAČ:

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR-21000 Split, S. Gunjače b. b.
Tel. 021/323-901, fax 021/323-903
e-mail: muzej@mhas-split.hr
www.mhas-split.hr

ZA IZDAVAČA:

Tomislav Šeparović

TEHNIČKI UREDNIK:

Karmen Vuletić

RECENZENTI:

Dr. sc. Denis Alimov, Sveučilište u Sankt Peterburgu (Rusija)
Milan Ivanišević, profesor, Split
Prof. dr. sc. Ivo Rendić Miočević, Rijeka

LEKTOR:

Mario Blagaić

RAČUNALNA OBRADBA I RJEŠENJE KORICA:

Marko Grgić

TISAK:

Dalmacija papir - Split

FOTOGRAFIJA NA PREDNJOJ KORICI:

Spomen Mutimira na arhitravu i zabatu oltarne ograde
iz predromaničke crkve sv. Ivana u Uzdolju kod Knina. MHAS u Splitu

SNIMIO:

Zoran Alajbeg, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

POVIJESNU KARTU LIBURNIJE I DALMACIJE U DOBA BORNE NA ZADNJOJ KORICI IZRADIO:

Tomislav Kaniški, Zagreb

IVAN MUŽIĆ

Hrvatski vladari
od sredine VI.
do kraja IX. stoljeća

(Kronologija)

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA

SPLIT
2012.

SADRŽAJ

UVOD.	7
I. VLADARI HRVATA OD SREDINE VI. DO KRAJA DVADESETIH GODINA IX. STOLJEĆA PREMA <i>HRVATSKOJ KRONICI</i>	19
II. KRONOLOGIJA VLADARA U <i>HRVATSKOJ KRONICI</i>	43
III. HRVATSKI VLADARI OD DVADESETIH GODINA IX. STOLJEĆA DO KRAJA TOGA STOLJEĆA	47
SAŽETAK	68
BIBLIOGRAFIJA	69
KAZALO OSOBA.	81
KAZALO AUTORA.	83

I. UVOD

1.

Neki bizantski, ali i drugi pisci *Sklavine* nazivaju: Goti, Getae, Hunni, Avari, Scythae, Vulgari.¹ Florin Curta obrazlaže da je tijekom najvećeg dijela VI. stoljeća pojam *Sclavenes* (*Sklavini*) služio kao krovni termin za opisivanje različitih skupina što su živjele sjeverno od bizantskog limesa i da je taj termin u osnovi konstrukt bizantskih autora. “*Stvaranje ‘Slavena’ prema tome nema nikakve veze s etnogenezom... Skupni identitet obilježen kao ‘slavenski’, nije se dakle formirao u pripetskim močvarama, nego u sjeni Justinijanovih utvrda... Štoviše, ne postoji ni indikacija kojim su jezikom komunicirali žitelji naseobina iz VII. i VIII. stoljeća nedavno iskopavanih u sjevernoj i središnjoj Sloveniji te u sjevernoj Hrvatskoj. Samo se pretpostavlja da su govorili slavenskim jezikom, isto kao što lingvisti samo pretpostavljaju da su Sklavini i Anti, spomenuti u bizantskim vrelima, govorili zajedničkim slavenskim jezikom.*”²

---

¹ Martin Kuzmić, *Gothomania*. Nastavni vjesnik, XXXIX/1930, br. 1-4, sv. 10-26. “*Prvobitna oznaka Sklavini nije imala značenje etničke i jezičke pripadnosti, i obuhvatala je skup plemena /Goti, Geti, Huni, Avari, Skiti/.*” (Sofija Davidović-Živanović, *Mementa archaeologica et eruditiva*. Akademija Nova-Pešić i sinovi, Beograd, 1999, str. 32.)

² F. Curta, *Etnicitet u ranosrednjovjekovnoj arheologiji: primjer ranoslavenskih nalaza u jadranskoj regiji*. Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 37/2010, str. 18, 23, 35, 37. (Potertao F. Curta.) Kerubin Šegvić je davne 1928. godine ustvrdio: “*Narodi, koji su navalili na rimsko carstvo, nisu došli u ukupnoj masi, nisu se selili ostavljajući prijašnje stanove i zemlje, da potraže nove zemlje za obrađivanje. Dolazili su oni ovamo, da osvo-*

Svi doseljenici s europskog sjevera na teritorij zapadnog Balkana u VII. i VIII. stoljeću bili su toliko malobrojni da je etnički sastav balkanskog pučanstva na prostoru između Neretve, Drine, Dunava i Jadrana bio po etničkom sastavu za oko tri četvrtine isti u antičko i srednjovjekovno doba kao i danas. Da se tijekom antičkoga i ranoga srednjovjekovnog razdoblja stvarno nije dogodila veća “seoba” naroda s europskoga sjevera na balkansko-dalmatinski jug, najprije su potvrdili rezultati antropoloških istraživanja. Antropolog Živko Mikić, od 1978. godine pa nadalje, u svojim je mnogobrojnim radovima nepobitno dokazao da su starosjeditelji na balkanskom prostoru bili toliko mnogobrojni u odnosu na doseljenike da je čak starosjediteljski brahikrani tip prevladao i poslije svih doseljivanja s europskog sjevera. Da su doseljenici etnički prevladavali nad zatečenim starosjediteljima, do daljnega nastavljanja procesa brahikranizacije ne bi moglo doći.³ Izvršena antropogenetička ispitivanja potvrdila su u potpunosti antropološke rezultate.

---

je narod, koji će za njih raditi. Nije se radilo o osvajanju zemlje, nego o osvajanju naroda skupa sa zemljom, na kojoj je stanovao... Puka je nacionalna taština, kad se tvrdi i vjeruje, da su Hrvati i Srbi poslavenili Balkan, da su nametnuli svoj slavenski jezik i slavensko ime. To godi čuti, ali je teško dokazati. Nijedan narod nije nametnuo svoj jezik osvojenomu narodu i zemlji. Hrvati i Srbi su nametnuli samo svoje ime onima, koje su podvrgli time što se je njihovim imenom prozvala država, koju su osnovali.” (Kerubin Šegvić, *Oko rođenja Hrvatske. Po Tomi Splićaninu i narodnoj pjesmi*. Hrvatsko kolo za god. 1927. i 1928. Matica hrvatska, Zagreb, 1928, str. 224-226.)

³ Usp. Živko Mikić, *Die Ethnogenese der Illyrer in Jugoslawien aus der Sicht der Anthropologie*. U: Bernhard, Wolfram – Anneliese Kandler-Palson (Hrsg). *Ethnogenese europäischer Völker. Aus der Sicht der Anthropologie und Vor- und Frühgeschichte*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart – New York, 1986, str. 75-87. Usp. i: Ž. Mikić, *O fizičkoj antropologiji u Srbiji i rezultatima istraživanja*. Glasnik Srpskog arheološkog društva, Beograd, br. 10./1995, str. 45- 51.

“Molekularno-genetska analiza genofonda moderne hrvatske muške populacije potvrdila je izvanrednu heterogenost i kompleksnost ove populacije i podržava visok stupanj miješanja doseljenika s autohtonim stanovništvom koje je već bilo prisutno u regiji... Na osnovi rezultata dobivenih u prethodnim studijama (2, 4, 26, 28) može se jasno zaključiti da većina hrvatskih muškaraca (‘vlasnika’ haplogrupe I) potječe od ljudi koji su zakoračili na europsko tlo prije 25.000 godina i preživjeli posljednje ledeno doba u utočištu na zapadnome Balkanu. Budući da najnovija istraživanja (20, 21) predlažu potpuno novu pozadinu R1b migracije i uzimajući u obzir 27% R1a nositelja, može se zaključiti da su više od $\frac{3}{4}$ današnjih hrvatskih muškaraca najvjerojatnije potomci starih Europljana koji su došli ovdje prije i nakon posljednjega ledenog doba. Za ostatak populacije može se uglavnom reći da su potomci naroda koji su došli u ovaj dio Europe južno-istočnim putem, u posljednjih 10.000 godina, uglavnom tijekom procesa neolitizacije.”⁴ Malobrojnost doseljenika s europskog sjevera potvrđuju na teritoriju Hrvatske i Bosne i prežitci pretkršćanskih vjerovanja, koji gotovo svi pripadaju autohtonom stanovništvu što se posebno očituje u isključivo starobalkanskoj poganskoj simbolici na srednjovjekovnim stećcima.⁵

---

⁴ Dragan Primorac – Damir Marjanović – Pavao Rudan- Richard Villems – Peter A. Underhill, *Y kromosom i genetsko podrijetlo Hrvata*. Prijevod posebno tiskanog rada koji je izvorno na engleskom jeziku objavljen u *Croatian Medical Journal* (službeni časopis *International Society of Applied Biological Sciences*), vol. 52, broj 3, 2011, str. 225-234. Uspoređi i: Ivan Jurić. *Podrijetlo Hrvata. Genetički dokazi autohtonosti*. Nova stvarnost - Institut Ivo Pilar, Zagreb, 2011, str. 314. Slična su utvrđenja i genetičke baštine u Bosni.

⁵ Usp. I. Mužić, *Pretkršćanska simbolika starosjeditelja u srednjovjekovnoj Bosni*. U: *Vjera Crkve bosanske*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2008, str. 45-59. U nedostatku “staroslavenskih” poganskih svetišta u Hrvatskoj ista se na neuvjerljiv način izmišljaju i onda se, na primjer, nedvojbeno kršćanski prikaz svetoga Jurja s dva kršćanska križa na relje-

Na Balkan se moglo dogoditi doseljenje samo jedne ili nekoliko ratničkih družina i pod hrvatskim nazivom, ali Hrvati kao narod nikad nisu doselili na Balkan nego su na njemu nastali.⁶ “*Za formiranje historijskog hrvatskog etnosa važne su prvenstveno etničke skupine Japoda (uglavnom Lika), Liburna (Kvarner, Hrvatsko primorje i Podgorje, Ravni Kotari i Bukovica), Delmata (središnja Dalmacija od Krke do Cetine s dalmatinskom Zagorom) i donekle Ardijejaca (s obje obale Neretve). Histri su igrali mnogo manju ulogu, a oni su bili i izvan Ilirika kao i izvan ranosrednjovjekovne hrvatske države (koja se formirala uglavnom unutar kasnoantičke provincije).*”⁷

---

fu crkve u Žrnovnici zamišlja kao ‘božanski boj’ Peruna s Velesom. Međutim: “*Interdisciplinarna analiza reljefa na crkvi u Žrnovnici potvrđuje drevnu poljičku predaju da taj reljef prikazuje svetoga Jurja koji ubija zvijer (zmaja). Na tom reljefu nije mogao biti prikazan takozvani ‘božanski boj’ Peruna s Velesom jer nema ni najmanje potvrde u cijelom slavenskom svijetu, a također ni na Balkanu, da je takvo vjerovanje bilo kada postojalo. Pokušaj rekonstrukcije perunovske problematike, poput one u jezikoslovaca Ivanova i Toporova kao i njihovih sljedbenika, ostaje samo nedokazano zamišljanje njihovih autora, a njihovo proučavanje mitova stvarno prerasta u mitotvorstvo.*” (I. Mužić, *Svetojurjevska problematika u Hrvata i sveti Juraj na reljefu crkve u Žrnovnici*. U: *Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, svezak 38, Split, 2011, str. 206.)

⁶ “*Dok one Porfirogenitove bajke navode, da je hrvatski narod, došavši odnekle ‘iza Karpata’ u sedmome stoljeću kao perfektni, izgradjeni kolektiv na područje Ilirika, ondje sjeo, zemljani dokumenti govore drugčije: on se ‘rodio’, on je nastao na području etničkoga Ilirika, dakle: davno prije sedmoga stoljeća i na drugi način.*” (Stjepan Buć, *Problemi etnogeneze Hrvata*. Hrvatska revija /München/, godina XX/1970, sv. 4/80/, str. 928-929, 933.)

⁷ Mate Suić, *Neke historijske determinante u formiranju hrvatskog etnosa*. Naše teme, XXIII/1979, 2, 367. (I. Mužić je 1989. godine u knjizi *Podrijetlo Hrvata* pokušao dokumentirati iznesene Suićeve teze i Suić je njegov interdisciplinarni pristup hrvatskoj etnogenezi ocijenio: “*U našoj pak hi-*

Prema spisu *De administrando imperio* (u daljemu tekstu: *DAI*) moguća je i manja uloga Avara⁸ u hrvatskoj etnogenezi. U ovome vrelu poistovjećuju se *Sklabenoi* i Avari.⁹ U nazivu *Avari* sadržan je i polietnički smisao.¹⁰ Avari se, u srednjovjekovnim pisanim vrelima, izjednačuju najprije s Hunina, a poslije s Mađarima.¹¹ Sa sigurnošću se može zaključiti da se u postojećim pisanim vrelima (*Hrvatskoj kronici*, *Salonitanskoj povijesti* i *DAI*) nigdje ne identificiraju Hrvati i Avari. Bit kazivanja u *DAI* je da su osvojenje Salone izvršili Avaro-Sklavini, koji se u glavama XXIX. i XXX. *DAI* poistovjećuju. U prvoj polovini VII. stoljeća moglo se dogoditi sklavinsko doseljenje pod avarskim vrhovništvom posebno na teritorij *županijske Dalmacije*.¹² “*Period od 626. godine, od poraza*

---

*storiografiji Mužićevo djelo o kontinuitetu življenja i elementima autohtonosti na našem hrvatskom prostoru jest i bit će još dugo ostvarenje s odlikama prvenca suvremenog usmjerenja u našoj i u svjetskoj povijesnoj znatnosti.” /M. Suić, *Korijeni naše autohtonosti*. U: I. Mužić, *Podrijetlo Hrvata*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989, str. 5-7./)*

- ⁸ Na temelju tumačenja pisanja Teofilakta Simokataea smatra se da su Avari doselili iz Azije u Europu tijekom druge polovice VI. stoljeća. (Istvan Erdelyi, *Slawen, Awaren, Ungarn*. U: *Welt der Slawen*. Urania Verlag, Leipzig-Jena-Berlin, 1986, str. 144.)
- ⁹ Usp. *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Tom II. (Obradio Božidar Ferjančić). Posebna izdanja, Srpska akademija nauka, knj. 323. Vizantološki institut, knj. 7. Naučno delo, Beograd, 1959, str. 10-11, 27-28.
- ¹⁰ W. Pohl, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 - 822 n. Chr.* Verlag Beck, München, 2002, str. 215-221.
- ¹¹ Klaus Weissgerber, *Ungarns wirkliche Frühgeschichte*. Mantis Verlag, Gräfelfing, 2003, str. 152, 187.
- ¹² U glavi XXX. *DAI*, navod se odnosi na Avare u *Dalmaciji*: “*Poklaše tada sve u gradu (Avari u Solinu, primj. I. M.) i od tog doba obladaše čitavom zemljom Dalmacijom, i učadoriše se u njoj. Samo primorski gradići ne predadoše im se, nego ostaše u vlasti Rimljana, jerbo imahu izvo-re živeža iz mora. Videći dakle Avari da je ta zemlja prelijepa, učadoriše se u njoj. Hrvati pako stanovahu u ono vrijeme tamo od Bagibareje gdje*

pod Carigradom, do 661. godine kada su se prilike u Kaganatu do te mere stabilizovale da su Avari bili u mogućnosti da započnu ofanzivne akcije prema zapadu u Furlandiji, period je unutrašnjeg previranja, pobuna potlačenih naroda i doseljenja novih avarskih klanova.”¹³ Avaro-Sklavini koji su osvojili Solin u prvoj polovini VII. stoljeća,¹⁴ prema DAI, nisu bili Hrvati jer se, u ovom vrelu,

---

su sada Bjelohrvati. Jedan njihov rod... odijelivši se od njih skupa sa narodom svojim, dodjoše u Dalmaciju i nadjoše ondje Avare, koji držaše tu zemlju. I neko vrijeme ratujući jedni s drugima, nadjačaju Hrvati i jedne od Avara pokolju, a ostale prisile, da im se pokore. Od toga doba obladaše tom zemljom Hrvati. A ima još jednako u Hrvatskoj potomaka Avara i pozna im se da su Avari.” (Nikola Tomašić /preveo i priredio/, *Život i djela cara Konstantina VII. Porfirogenita. Constantini Imp. Porphyrogeniti de administrando imperio liber*. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva, Zagreb, godište XX/1918, sv. 1-2, str. 75-77.)

¹³ Jovan Kovačević, *Avarski kaganat*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1977, str. 78. “Posle 626. godine vizantijski pisci prestali su da se interesuju za Avare. Razlog je veoma jednostavan: Avari nisu više predstavljali toliku opasnost po Carstvo kao nekad... Vesti o Avarima preuzimaju zapadno-latinski izvori, koji su veoma šturi sve do kraja VIII i početka IX veka, kada franački izvori beleže više podataka u vezi sa pripremama i tokovima vojnih ofanziva u franačko-avarskom ratu Karla Velikog.” (J. Kovačević, *Avarski kaganat*, nav. dj., str. 78.)

¹⁴ Veoma je moguće je da se prvo avarosklavinsko zauzimanje Salone i dijela Dalmacije dogodilo 625. godine (“*sub annis domini DCXXV*”), kako se navodi u spisu *Historia Salonitana maior*. “Neprijatelji su 625. godine razorili luke i zidine, osim same kazališne zgrade, koja je bila sagrađena u zapadnom dijelu.” (N. Klaić, *Historia Salonitana maior*. SANU, Beograd, 1967, str. 32-35, 90-91.) Međutim, život se u Saloni nastavio i poslije toga vremena. Do većeg propadanja grada, dakle ne i do posvećenijeg uništenja, moglo je doći poslije 630/31. godine, a prije dolaska opata Martina u naše krajeve, što znači oko 630/39. godine. (Ivan Marović, *O godini razorenja Salone*. Kulturna baština /Split/, god. XVI, sv. 21, 1991, str. 57-84.) Tomin rukopis *Salonitanske povijesti* ima 120 pergamentnih listova i naknadno su im prišivena još dva lista. Na prvoj

Hrvati opisuju posebno i samo kao neprijatelji Avara. “Vjerojatno se ne može u cjelini prihvatiti ni bizantinska tradicija iz *De administrando imperio*, po kojoj je Heraklije pozvao Hrvate da istjeraju Avare iz Dalmacije. Znatnijih avarskih ostataka ovdje nema, a ako se i pojavljuju, tumače se kao statusni simboli domaćih uglednika, koji su slijedili avarske uzore. Kad je govor o etnogenezi, važno je naglasiti da je postojala duža avarsko-slavenska zajednica, u koju su Slaveni bili ‘organski’ integrirani kao komponenta od vitalne važnosti u miru i ratu, koji su imali i svoju društvenu organizaciju, na temelju koje su bili okupljeni i u proizvodnji i u ratovanju, na čelu sa svojim rodovskim prvacima, koji su već u toj simbiozi stekli ime župana.”¹⁵

2.

Iz antropogenetičkih rezultata može se zaključiti da je prvobitna hrvatska jezgra stvarno bila brojem nevelika i da je zato mogla zauzimati samo opsegom manji teritorij i u tom smislu se bit priča-nja u Tominoj *Salonitanskoj povijesti* može prihvatiti kao potpuno vjerodostojna.¹⁶ “*Sclavi ili Goti*”, prema Tomi Arhiđakonu, bili su

---

stranici lista 121. navodi se podatak da je Solin razrušen 639. godine. (Usp. Mirjana Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2002, str. 46.)

¹⁵ M. Suić, *Pristupna razmatranja uz problem etnogeneze Hrvata*. Referat je napisan za simpozij *Etnogeneza Hrvata u ranom srednjem vijeku* održan na *Filozofskom fakultetu* u Zagrebu 1989. godine. Rukopis, str. 12. Kopija u I. Mužića. M. Suić je i u jednom drugom tekstu upozorio na predimenzioniranje avarske uloge u staroj hrvatskoj povijesti. (M. Suić, *Ocjena radnje L. Margetića: ‘Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata’*. Zbornik Historijskog zavoda JAZU, vol. 8, Zagreb, 1977, str. 89 – 91.)

¹⁶ “Kaže se da je Salona bila razrušena za vrijeme Gota koji su pod vodstvom Totile krenuli iz teutonskih i poljskih krajeva. I doista, sam vođa,

po vjeri arijanci, koji su se naselili u brdovitim predjelima na sjeveru Dalmacije, a to bi uglavnom odgovaralo području srednjovjekovne Krbave i Like.¹⁷ Tomina *Solinska povijest* i *Hrvatska kronika* potvrđuju postojanje Hrvata od sredine VI. stoljeća na teritoriju srednjovjekovne Like i Krbave, a Porfirogenetova banska Hrvatska

---

*prije nego se zaratio s Italijom, prešao je pustošeći preko dalmatinskih krajeva i djelomično opustošio grad Salonu... Iz poljskih krajeva od onih, koji se nazivaju Lingoni, s Totilom bijaše došlo sedam ili osam plemenitih rodova. Videći da će im hrvatska zemlja biti pogodna za obitavanje, jer je u njoj ostalo malo kolona, zatražiše je i dobiše od svoga vođe. Ostavši, dakle, ondje počеше starosjeditelje tlačiti i prisilno ih podvrgavati u svoje ropstvo. Hrvatska je brdovita zemlja, gledajući sa sjevera graniči s Dalmacijom. Ta se zemlja nekoć zvala Kurecija, a narod, koji se sada naziva Hrvati, zvalo se Kureti ili Koribandi... Nazivaju se pak Kureti kao oni koji ne žive na jednom mjestu i nestalni su, jer su živjeli priprosto lutajući po brdima i šumama. Poprimili su pak narav od oporosti zavičaja, pa su se na divlji način veselili ratnim opasnostima, napadajima, pljačkama. Vrlo su ratoborni pa se, smatrajući kao da im nije ništa izvrgnuti su smrti, ponajčešće bez zaštite izlažu neprijateljskom oružju... Dakle, ti su se narodi izmiješali te su postali jedan rod vrlo slična života i običaja, jednoga jezika. A počеше imati vlastite vođe i premda su bili surovi i divlji ipak bijahu kršćani, ali vrlo sirovi. Bili su dapače okuženi arijanskom kugom. Mnogi su ih nazivali Gotima, a isto tako i Slavenima, prema osobini imena onih koji su bili došli iz Poljske ili Češke.” (Franjo Rački, *Documenta Historiae Chroaticae periodum Antiquam*. “Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, Zagrabiae”, 1877, str. 25. Preveo s latinskog na hrvatski I. Mužić.)*

¹⁷ Prema Viktoru Novaku, u brdovite krajeve gdje su živjeli starosjeditelji “nesumnjivo... spadaju prostori od Gvozda na jug prema dalmatinskom moru u smeru Livna i Neretve”. (V. Novak, *Sitni prilozi*. Jugoslovenski historijski časopis, /Ljubljana-Zagreb-Beograd/, II/1936, 1-4, 121). K. Šegvić je u studiji *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splitsanina* istaknuo da Toma opisuje ‘Croatiu’ “kao da je imao pred očima Liku i Gorski Kotar tamo do Save”. (K. Šegvić, *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splitsanina*. Nastavni vjesnik, za 1931/32, knj. XL, Zagreb, s. 19).

u potpunosti odgovara tom teritoriju. Vjekoslav Klaić zaključuje da je Hrvatska iz *Hrvatske kronike* “sezala... od Duvanjskog polja na sjever do Vinodola”.¹⁸

Do u doba franačkih osvajanja većina je starosjeditelja na dotadašnjem prostoru nastavila živjeti pod svojim starim imenima. Da su sredinom VII. stoljeća postojali *Dalmat(in)i*, potvrđuje i zapis iz *Liber Pontificalis* u kojemu se navodi da je papa Ivan IV. (640.-642.) “*natione Dalmata*”.¹⁹ Važan je i navod u glavi XXX. *DAI* da se stanovnici Salone ne nazivaju Romani, već “*Delmatinoi*”.²⁰ Iz postojećih vrela može se sa sigurnošću zaključiti i da su krajem VIII. stoljeća postojale posebne političke jedinice Liburnija i Dalmacija, a da je Dalmacija bila teritorij između Cetine i Krke sa svojim zaleđem. Iz povijesne jezgre *Životopisa Ursa Confessora* proizlazi da u doba Karla Velikoga krajem VIII. stoljeća na teritoriju *Dalmat(in)a* postoji samostalna, dakle i u odnosu na Bizant, neovisna država, sa stanovništvom kojim vlada samostalni vladar (*rex*).²¹ Poeta Saxo (u opisu za 803. godinu) odvaja Liburniju od Dalmacije.²² Krajem 805. godine nalazimo i “*poslanike Dalmata*” (*legati Dalmatarum*) kod cara Karla u Diederhofenu,²³ što također

---

¹⁸ V. Klaić, *Crvena Hrvatska i Crvena Rusija*. Hrvatsko kolo, knj. VIII, Matica hrvatska, Zagreb, 1927, str. 112.

¹⁹ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 277. Dominik Mandić upozorava da je riječ “*natio*” označivala “*kod Rimljana pojedine narodne skupine koje nijesu bile latinske.*” (D. Mandić, *Postanak Vlaha nova povjesna istraživanja*. U: *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*. Hrvatski povijesni institut, Rim, 1963, str. 523)

²⁰ B. Ferjančić, *Vizantiski izvori*, II, 1959, nav. dj., str. 29.

²¹ Usp. F. Bulić (objavio), *Accessiones et correctiones all' Illyricum sacrum del P. D. Farlati*. Di P. G. Coleti. Supplemento al ‘*Bullettino di archeol. e stor. Dalm. 1902.-1910. Spalato, 1910.*’, str. 45-50.

²² Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. II, /god. 801.-1000./ Leonova družba, Ljubljana, 1906, str. 18.

²³ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 310.

potvrđuje i njihovu teritorijalnu posebnost. “Nigdje se iz konteksta ili drugih okolnosti ne može zaključiti, da bi ‘Dalmatae’ u franačkim izvorima ovog vremena označivali samo stanovnike primorskih gradova, Bizantu podrženih. Kada ti isti izvori hoće da luče između stanovnika gradova i ostalog pučanstva Dalmacije, onda to izričito istaknu, i to tako, da su građani gradova Romani, a ostali Dalmatae i Sclavi.”²⁴ Prijepori oko razgraničenja, koje spominju franački izvori iz prvih desetljeća IX. stoljeća mogli su postojati samo između doseljenika zvanih *Sklavi(ni)* s *Dalmati(ni)ma* i *Romanima*²⁵, jer su *Romani (Latini)* u gradovima i *Dalmat(in)i* izvan gradova sve svoje moguće prijepore oko granica morali davno prije riješiti. Vrelo *Vita Hludowici* za 817. godinu svjedoči o razgraničenju između *Dalmat(in)a*, *Romana* i *Sklavina (de finibus Dalmato-*

---

²⁴ Ivo Guberina, *Državna politika hrvatskih vladara*. I. Knjižara Velebit, Zagreb, 1944, str. 53.

²⁵ Porfirogenet razlikuje na teritoriju nekadašnje rimske Dalmacije stanovnike koje naziva *Romeji* za razliku od *Romana*. “*Romani su mu u dalmatinskoj temi: u gradovima...; oni su mu i predslovensko (odnosno preda- varsko) stanovništvo Hrvatske, Srbije, Zahumlja, Neretve i Duklje. Romaei su mu Grci.*” (P. Skok, *Kako bizantinski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena*. Starohrvatska prosvjeta. N. s, sv. 1/1927, broj 1-2, str. 63.) U *DAI* su *Romanoi*–‘*Romani*’ gotovo isključivo stanovnici dalmatinskih gradova i spominju se samo u glavama 29-36. Inače, *Romani* su prvobitno bili građani Rima, a zatim su tako nazvani svi stanovnici Italije koji su stekli rimsko pravo. *Romei* su podanici Bizantskog carstva. Josef Rungg tumači pojam *Romani* u smislu da je označivao pripadnike raznih naroda i etničkih grupa koje su nekada bile pod rimskom državom. (Josef Rungg, *Ortsnamen der Goten, Römer, Franken in Rätien, Noricum, besonders Tirol*. Universitätsverlag Wagner, Innsbruck, 1963, str. 131.) Bizantski pisci u srednjem vijeku pod oznakom *Latini* podrazumijevaju i sve žitelje zapadne Europe misleći i na njihovu pripadnost rimskom kršćanstvu.

rum, Romanorum et Sclavorum).²⁶ “Ovdje se luče granice Dalmatinaca, Romana i Slavena. Romani su stanovnici gradova (tako ih zove grčki pisac Porfirogenet), a za Slavene znamo, što su. Pita se: koji su to Dalmatinci? Izvor od 813. g. ističe, da je Karlu Velikome pripala ‘Liburnija i Dalmacija, osim primorskih gradova’ (Rački, Doc. S. 315). Kako se u užem (sudskom) značenju Dalmacija protezala od ušća Krke do ušća Neretve, to se ovdje Dalmatinci imaju razumjeti stanovnici ovoga područja. Dalmatinci su stanovnici područja od Krke do Neretve, Romani stanovnici gradova, a Slaveni stanovnici Liburnije... Iz ovoga sliedi, da je područje oko Splita i sa Splitom sačinjavalo jednu posebnu političku osebnost, koja je u međunarodnom svijetu na početku IX. st. bila poznata kao ‘zemlja Dalmatinaca’, a lučila se od Slavena kao i od stanovnika gradova.”²⁷

U franačkim vrelima naziv *Sklavini* na dijelovima teritorija *Dalmat(in)a*, sudeći prema kamenim natpisima, sinonim je za Hrvate. Doseljeni Hrvati u županijsku Dalmaciju bili su malobrojniji u odnosu na zatečeno stanovništvo, koje je bilo sastavljeno od prvobitnih starosjeditelja i kasnijih avaro-sklavinskih doseljenika u kojih je također prevladao dotadašnji pokrajinski naziv *Dalmati(ni)* i koji su svi nastavili živjeti uz Hrvate.

---

²⁶ Georgius Heinricus Pertz (edidit), *Monumenta Germaniae historica*. Tomus II, Hannoverae, 1829, str. 621. (Pertz je u bilješci ispod teksta naveo i izraz “Dalmatarum”.)

²⁷ I. Guberina, *Državna politika*, nav. dj., str. 58.

I.
VLADARI HRVATA OD SREDINE VI. DO DVADESETIH
GODINA IX. STOLJEĆA
PREMA *HRVATSKOJ KRONICI*

1.

Početak kronologije vladara iz *Hrvatske kronike* može se datirati od sredine VI. stoljeća. Osobe koje navode hrvatska redakcija i Marko Marulić (u svojem prijevodu na latinski) živjele su uglavnom u prvoj polovini VI. stoljeća. Spomen Totile u ovom vrelu odnosi se na povijesnog Totilu što je očito iz navoda glave druge da je završio onako kako mu je prorekao sveti Benedikt.²⁸ Kada se Totilu iz ovoga vrela poistovjeti s poznatim gotskim vojskovođom Totilom iz razdoblja oko sredine VI. stoljeća, razumno je datirati i Stroila u to isto doba. Marulić datira (pre)osvajanje nekadanje rimske Dalmacije od strane Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća. To potvrđuju i drugi povijesni izvori jer se, prema Prokopiju, upravo u to doba i *Sklavini* (najvjerojatnije na nagovor Totile) stvarno doseljuju i ostaju u novoj domovini. Prokopije piše da je da je poslije gotsko-bizantskih borba, konkretno poslije povlačenja Gota, u lipnju 536. godine, bizantski vojskovođa Konstancijan, kad je zadobio Dalmaciju i Liburniju, “*privukao (pridobio) sebi sve Gote koji su obitavali*” u tim pokrajinama.²⁹ Poslije završetka gotskih ratova s Bizantom, dakle od

---

²⁸ Ta činjenica potvrđuje da su obje godine iz Kaletičeve hrvatske redakcije umetnute od nekog prepisivača ili da ih je Kaletić krivo pročitao i zato ih Marulić s pravom ne navodi.

²⁹ Elio Bartolini (priređio), *I Barbari. Testi dei secoli IV-XI scelti, tradotti e commentati*. Longanesi, Milano, 1982, str. 654. (O širenju gotskog nazi-

druge polovine VI. do kraja VIII. stoljeća, Goto-Sklavini su mogli nesmetano nastaviti (a s vremenom i bez suglasnosti Bizanta) vladati zauzetim teritorijem.³⁰ Da su Goti ostali i asimilirali se sa starosjediteljima dokazuje također podatak kako se u VI. i VII. stoljeću u nekim “ilirskim” crkvenim općinama svetkovao blagdan trojice gotskih mučenika: “*Hildaevora, Vihila ili Juhila i Theogenesa.*”³¹ Činjenica postojanja gotskih (germanskih) naziva i značenja za razmjerno veliki broj glagoljskih slova dokazuje da je to pismo moglo nastati samo u nekom političkom zajedništvu ili vojnom savezništvu s jedne strane sklavinskog i s druge strane nekog germanskog etnosa. Navedena činjenica također dokazuje da su barem u početku toga zajedništva vodeći sloj bili Goti. Danijel Farlati je točno izrazio bit gotosklavinske problematike riječima: “*Goti se nazivaju zato jer su i vojvode (‘duces’) i veliki dio vojske bili gotskoga podrijetla, a ovi su sebi pridružili golemo mnoštvo Slavena koje su prikupili u graničnim područjima.*”³²

U drugoj se glavi latinske redakcije navodi da su kršćani bili poraženi od Gota. Vojske kralja dalmatinskoga (kralja Dalmacije) i kralja istrijsanskog u obje se redakcije tretiraju kao “*strana krstjan-*

---

va usp. Herwig Wolfram, *Die Goten*. Verlag C. H. Beck, München, 2001, str. 30- 46.)

³⁰ “*Poslije smrti cara Heraklija, ... pa sve do početka IX. st. Bizant je bio rastakan dvorskim spletkama i unutarnjim nemirima te zabavljen novim neprijateljima: Saracenima i Bugarima tako, da nije mogao misliti na zapadni dio Balkana... Za sve vrijeme od cara Heraklija pa do konca osmoga stoljeća nemamo nikakva povijesnog izvora, koji bi nam kazivao, da su Bizantinci vršili neku vlast na cijelom... prostoru od Raše do rijeke Vojuše.*” (D. Mandić, *Rasprave i prilozi*, nav. dj., str. 161-162.)

³¹ J. Kelemina, *Popa Dukljanina “Libellus Gothorum”* (I-VII). *Studija o starogermanskih spominih v naši zemlji*. Etnolog (Ljubljana), br. 12. za 1939, str. 19.

³² Daniele Farlati, *Illyrici sacri*. T. 2, “*Ecclesia salonitana auctore Daniele Farlato*”. Venetiis Apud Sebastianum Coleti, 1753, str. 148.

ska”, odnosno kao kršćani. Taj navod treba promatrati u jedinstvu s nekim podacima iz sljedećih glava. Tako se u glavi III. spominje progon kršćana u cijeloj državi, a posebno u primorskim gradovima. Iz glava VI. i VII. progona kršćana također se događaju po cijelom kraljevstvu (u primorskim i u zagorskim stranama), a iz svih tih navoda proizlazi da je kršćana, osobito u primorskom dijelu rimske Dalmacije, bilo relativno mnogo prije dolaska Gota.

Bris je, kao najstariji, naslijedio Sviolada (Sviolada), a njegova braća Totila i Stroil osvojiše najprije, kako piše u Kaletićevoj redakciji *Hrvatske kronike*, “*kraljevstvo ugarsko*”, a u Marulićevu prijevodu hrvatske redakcije na latinski stoji, kao i u latinskoj redakciji, da su Goti osvojili “*provinciju Panoniju*”.³³ Osvajači tada s vojskom krenuše u *T(a)rnovinu*. U Marulićevu prijevodu na latinski (koji se nalazi u Beogradu) piše: “...*in agro, qui Tarnovija dicitur*”. Kada je Totila, sredinom VI. stoljeća, sa svojom vojskom *rasuo* “*Istriju i Akvileju*” i otišao u Italiju, njegov brat Stroil je osvojio Bosnu, došao u Dalmaciju i *rasuo* primorske gradove. On je tada poslao sina Sviolada da zauzme “*i donju zemlju i zagorsku*”, dok je Stroil s malo vojske “*ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane*”.³⁴

---

³³ Ovaj Kaletićev navod dokazuje da je on samovoljno prepravljao izvor-
nik jer u doba gotskih osvajanja nije postojalo “ugarsko kraljevstvo”.

³⁴ “*Utom Stroil, brat njegov, s vojskom svojom vaze kraljevstvo od Ilirije, a to jest sva zemlja ča jest s ovu stranu Valdemije deri de Polonije. I on tvrdimi rvanjami i s nemilostivimi boji sve obuja, jere nitkor suprotiviti se ne mogaše. I pride u Bosnu, i slize u Dalmaciju i rasu primorske grade: Dalmu, Narun i bogati i lipi Solin, i grad Skardon, i mnoge slavne grade položi na zemlju. I ne bi mu za dovoljno; posla sina svoga, koga jure imiše i biše imal, i s njim vojske, da bi obujal i donju zemlju i zagorsku. A tomu sinu biše ime Sviolad. I otrpravi sina s mnoštvom vojske. I mejutim razumivše cesar iz grada cesarstva, da je Stroil poslal sina s mnoštvom vojske u donju i u [za]gorsku zemlju, a on da je ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane, i posla cesar izviditi, ist[in]o li je Stroil razdilil*”

U drugoj glavi hrvatske redakcije jasno stoji da se Stroilova država prostire do Poljske (“*Polonije*”). M. Marulić, u svome prijevodu *Hrvatske kronike* na latinski, navodi kako je Stroil opljačkao primorske gradove, razrušio gradove Skradin i Solin kao luku cijele pokrajine, i, nezasićen još tim zločinstvima, poslao svoga sina Sviolada s dijelom vojske “*u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji*”.³⁵

---

vojske.” (I. Mužić, *Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2011, str. 98. U daljnjem tekstu: *Hrvatska kronika*.) U Marulića: “*Krenuvši sa svojima na Istru, Totila je opustošio Akvileju, rušio je gradove, upao je u Italiju i uništivši napokon njene vile i naselja, srušivši nekoliko gradova potpuno sa zemljom i donijevši pučanstvu posvemašnju propast, on se 547. godine poslije Krista prebacio na Siciliju i malo poslije je umro, kako mu je nadahnut božanskim duhom, prorekao opat Benedikt. U međuvremenu je njegov brat Stroil osvojio Ilirsko kraljevstvo, zatim je napao Donju Miziju, koja se danas naziva Bosna, i kad je nju u kratkom vremenu podjarmio, siđe u Dalmaciju. Opljačkao je primorske gradove, razrušio je gradove Skradin i Solin, luku cijele pokrajine, i nezasićen još tim zločinstvima poslao je svoga sina Sviolada s dijelom vojske u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji.*” (*Hrvatska kronika*, str. 116.)

³⁵ Ova Marulićeva stilizacija jasno upućuje kako je on shvatio hrvatski predložak u smislu da se taj dio ‘unutarne’ ili ‘zagorske’ Dalmacije nije ranije nazivao Hrvatska, što potvrđuje njegovo shvaćanje izvornika da Hrvati prema ovom vrelu nisu starosjeditelji, nego doseljenici s Gotima. K. Šegvić također zaključuje da ovo vrelo “*sadrži vijest, da su Hrvati etnički Goti, da su došli pod vodstvom Totile i njegove braće*”. (K. Šegvić, *Toma Splićanin*. MH, Zagreb, 1927, str. 158.) Međutim, ne može se s potpunom sigurnošću zaključiti tretira li *Hrvatska kronika* Hrvate kao doseljenike s Gotima na Balkan ili kao balkanske starosjeditelje. U drugoj glavi *Hrvatske kronike*, kada se iznosi kako u borbi s Gotima “*bi pobijena strana krstjanska*”, dodaje se: “*i mnogo tisuć krstjani po dobitju bi pod mač obraćeno i vele Hrvat bi pobijeno*”. U četvrtoj glavi vrela pripovijeda se o Silimiru i navodi: “*I vele krstjane ljubljaše i ne dadiše progoniti jih. I naredi s njimi, da mu budu davati dohodak. I tako opet napu-*

U trećoj se glavi hrvatske redakcije granice Silimirove države ovako opisuju: “*I bi kraljevstvo njegovo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo.*” M. Marulić je prevodeći hrvatsku redakciju ove glave to ovako preveo: “*Ipse autem Sevioladus Bosnae, Valachiae usque ad Poloniae fines et Dalmatiae Croatiaeque imperavit.*”³⁶ Stroilov sin Sviolad vladao je dvanaest godina progoneći kršćane “*navlastito koji u primorskih gradih pribivaju*”.

---

ni zemlju hrvatsku. I počinu za njega zemlja i za njegova gospodstva krstijane u miru pribivaše.” Iz navedenih stilizacija moguće je zaključivati i da su se Hrvati borili na kršćanskoj strani kralja dalmatinskog i onoga istrijanskog, da ih je u tom boju mnogo pobijeno, ali i da se po prestanku progona kršćana za Silimira njihova dijelom ispražnjena (zbog gubitaka u ratu) postojbina popunila (“*opet napuni zemlju Hrvatsku*”). Milorad Medini je obrazlagao mišljenje da hrvatska redakcija Gote “*uvijek smatra nametnicima, a Hrvate starosjediocima*”, dok se, prema njemu, u latinskoj redakciji “*Goti identifikuju sa Slavenima*”. (M. Medini, *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*. U: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razreda povijesno-jezikoslovnog i filozofsko-pravnoga*, Zagreb, 123 /1942/=273, str. 151.)

³⁶ “*Kad je Sviolad to čuo, uputio se što je brže mogao s čitavom vojskom u Bosnu s namjerom da osveti smrt oca ako mu sudbina to dopusti. Ali kad je čuo da su protivnici odatle otišli, počeo je kraljevati upravo ondje na očevu mjestu. Rodio mu se sin kojemu je ime bilo Silimir. Sami Sviolad je vladao Bosnom, Valahijom sve do granica Poljske, zatim Dalmacijom i Hrvatskom postupajući vrlo zlobno prema kršćanima. Onima koji su stanovali u primorskim gradovima Dalmacije činio je česte nepravde.*” (*Hrvatska kronika*, str. 116-117.)

2.

Prema IV. glavi *Hrvatske kronike* nasljednik Svioladov bio je sin Silimir koji je kraljevaio dvadeset i jednu godinu. U doba njegova nasljednika Bladina, prema glavi V. *Hrvatske kronike*, dogodilo se doseljenje novih pridošlica koje se u petoj glavi opisuje ovako:

“Bladin, i sin njegov, zauja gospodstvo i poča na otčevo misto gospodovati redom i putom otca svoga Silimira. I Bladin kraljujući tako, imi sina i bi ime sinu njegovu Ratimir. I ta, kako ulize u znanje, poče kazati se vele ohol i mimored suprot svakomu okoran. Budući jošće otac u gospodstvu, i izlize niki puk s mnoštvom prez čisla tja deri ispriko rike velike, ka se dii Velija. Ki puk izvede žene i dicu i vojsku; s njimi gredihi i sobom nosahu sve imanje svoje, ki čudnim zakonom hojahu. I ti obujaše kraljestvo ko se zoviše Senobuija, ali prvo sve mimohojahu. Poglavica njih biše muž vrimenit, koga zovi-hu njih jazikom Bare, ča jest našim cesar; pod kim biše devet dužev, ki gospodovahu i obladahu taj puk koga biše čudno mnoštvo. Posli obujaše Sledusiu i pojdoše u Macedoniu, i nju prijaše i svu zemlju Latinsku, ki se onda /za/ Rimljane držahu, a sad se zovu Črni Latini, kih cesar s onimi ima mnoge rvanje. I videće da protiva njim ne može biti, učini mir s njimi. Otaj puk tvrdo viru držaše, i tako ostaviše La-tine u miru. I videći kralj Bladin čudesa togaj puka i mnoštvo veliko i razumi da jednim jazikom govore, mnogo bi vesel i tudije spremi posle i posla k njim. Ki cića jazika mnogo milostivo i s poštenjem primiše i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako cesar biše učinio, i utakmiše se stati pod harac. Mnogo ljubeznivo živiše, toliko veće koliko vire i jazika bihu jednoga. I ne učeše rasipati, da, počeše činiti sela i pribivališća, i napunjevati što rasuli bihu. I tvrdo učeše zemlju uzdržati, ku prijali bihu.”³⁷

---

³⁷ “Poslije nego je dvadeset i jednu godinu vladao, Silimir nije bio više među živima, a naslijedio ga je vrlo blagi sin Bladin, ... U isto je vrijeme veoma veliki broj nekih ljudi vodeći sobom žene i djecu preko velike rije-

U Marulićevu (beogradskom) prijevodu na latinski navodi se da je Bladin bio kralj Solina (*“Bladinus autem Salonarum Rex”*), što znači kako Marulić, koji je imao u rukama hrvatski izvornik, sjedište Bladinova kraljevstva smješta u Solin.³⁸ Takva se mogućnost ne može isključiti jer o Dalmaciji u VII. i VIII. stoljeću ne znamo gotovo ništa.³⁹ Doseljenici, koji su se došli za Bladina govorili su istim jezikom kao i Bladinovi podanici, i oni su mogli biti Sklavini predvođeni Avarima. U hrvatskom izvorniku *Hrvatske kronike* ne koristi se za navedene doseljenike naziv Avari i zato jer ni suvremenima, kako je poznato iz drugih vrela, taj pojam nije bio jasan, ali se ne spominje ni naziv Bugari. *“Ono što iznosi o Bugarima, treba da se pripiše Avarima, kako bi se u navodima ovog pisca*

---

ke Velije provalio u zemlju Simbagiju i osvojio je. Vođi ovog naroda bilo je ime Paris što mi u našem jeziku možemo kazati Cezar... Kad su odavde pošli, pokorili su Seleukiju, zatim Macedoniju. I kako nisu ni s tim bili zadovoljni, oružjem su navalili na Italiju. Kad je rimski car, koji se više puta s njima sukobio, vidio da je uvijek slabiji, okanio se borbe. Želeći dobro svojoj državi, sklopio je s njima savez, a oni su odustali od rata vjerno se držeći ugovora o miru. Bladin pak kralj Salone ne malo prestrašen glasovima o njihovoj snazi, čim je doznao da se oni služe njegovim jezikom i smatrajući da će druženjem s njima lako isposlovati i prijateljstvo s njima, poslao je izaslanike k njima i nije se prevario u nadi. Što je želio, postigao je. I nisu samo jezikom bili u vezi, već da bi mir bio čvršći i dugotrajniji, on se Parisu obvezao na danak... Stoga su se vratili mnogi iz skupina vjernika koji su se zbog progona i okrutnosti bivšeg gospodara bili raspršili. Tako se ukratko dogodilo da je gornji dio Dalmacije, koji se zove Hrvatska, postao napućeniji, da se u miru međusobno živjelo i da mir nije bio remećen nikakvim ratnim izazovima.” (*Hrvatska kronika*, str. 117.)

³⁸ *Hrvatska kronika*, str. 117.

³⁹ *“U VII i VIII veku ne nailazimo ni na jedan jedini pomen nekog vizantiškog namesnika u Dalmaciji, ni neposredan ni posredan.”* (Jadran Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmaciji*. SAN, posebna izdanja, knj. CCXCI, Vizantološki institut, knj. 6, Naučno delo, Beograd, 1957, str. 43, 61.)

*moglo naći neko podudaranje vremena.*⁴⁰ Iz ove glave *Hrvatske kronike* jasno proizlazi da su doseljenici naselili novu postojbinu bez uništenja starosjeditelja na zaposjednutim teritorijama. Na pojedinim istraženim lokalitetima potvrđuje se od kraja VII. do kraja IX. stoljeća mirno suživljenje malobrojnih doseljenika sa starosjediteljima, što se posebno očituje i u kontinuitetu načina pokapanja. Avarosklavinski doseljenici na zaposjednutom teritoriju nisu u dijelu zatečenih starosjeditelja-kršćana uništavali ni njihovu vjeru.⁴¹ Papa Ivan IV. (+642.), rodom “Dalmatinac”, šalje opata Martina 640/641. godine u Dalmaciju i Istru da od “pogana”, a tako su nazivani i arijanci, otkupi zarobljene kršćane i sakupi kosti mučenika.⁴² Pregovori o otkupljivanju zarobljenih kršćana i sakupljanju kostiju mučenika nužno pretpostavljaju dobro organiziranu vlast tih “pogana” na zauzetom teritoriju. Pojedini ranokršćanski objekti preživjeli su i fizički i kao institucije razdoblje doseljivanja “po-

---

⁴⁰ “*Dukljanski prezviter, Kraljevstvo Slovena*”. Pripremio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; preveo /s latinskoga/ Mile Bogeski. Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2003. (Monumenta Montenegrina, knj. 10. Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja), str. 66. Jože Rus je 1931. godine prvi upozorio da je u latinsku redakciju “*ime Vulgari interpolirano*” i da se radi o Avarima koji su predvodili Sklavine. “*O doselidbi Bolgarov na dalmatinska tla tudi ne more biti govora.*” (Jože Rus, *Kralji dinastije Svevladičev Najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov 454-614*. Ljubljana, 1931, str. 141, 158.)

⁴¹ “*Veliki deo ovog stanovništva su svakako sačinjavali narodi autohtonog porekla. Jedan deo ovoga etnosa je stupao u brak sa Avarima i Avarkama i tom prilikom bio priman u zajednicu odričući se delimično ili potpuno svega što su bili odlike njihove nacionalnosti. Avari su svakako tolerisali kod zatečenih naroda zadržavanje hrišćanstva.*” (Leposava Trbuhović, *Prilog proučavanju stranih etničkih elemenata u avarskim nekropolama*. Starinar – Arheološki institut, sv. XXX. za 1979, Beograd, 1980, str. 128.)

⁴² F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 277.

gana” kroz VII. i VIII. stoljeće te nastavili djelovati kao žarišta kršćanskog kulta u IX. stoljeću.

Kralj Bladin je pristankom na davanje dohotka priznao vrhovništvo vodstva novih doseljenika. Od Bladina se nastavlja supostojanje banske Hrvatske i istodobno avarosklavinske županijske Dalmacije sve do Borne.

Kad je Bladin umro, naslijedio ga je, kako se navodi u VI. glavi *Hrvatske kronike*, sin Ratimir za kojega se ni u jednoj redakciji ne spominje koliko je godina vladao. “*Meju tim umri kralj Bladin i sede na misto njegovo sin njegov Ratimir, i poče kraljevati. Ki biše velmi krstjanski neprijatelj i poče mimored činiti protiva krstjanom i iskaše zatrti ime kristjansko po svem kraljevstvu svome. I tako mnoge grade i mista krstjanska raščini, a krstjane u hlapstvo obrati. I tako primorske gradove zgora rečene, u kih se opet bihu zemljaci i miščane skupivše [se] podvignuli za oca njegova kralja Bladina, (do)rasu i u hlapšćinu obrati. Tada krstjane, videći se u toj tuzi i nevolji, počeše po gorah i vrsih od gor i [po] tvrjaj činiti kako tko mogaše za shraniti se, dokla Bog prigleda i dvigne bič poganski i dokla milostiv prigleda tolikim nevoljam.*”⁴³

Poslije Ratimira koji, prema glavi VII. *Hrvatske kronike*, nije imao sina, kraljevaio je jedan, a poslije njega drugi vladar njegove loze. Poslije te dvojice vladala su dva kralja, jedan poslije drugoga, koji nisu živjeli mnogo godina (“*i ne mnogo lit živiše*”). Svi su oni nemilosrdno progonili kršćane.⁴⁴ Do oko sredine VII. stoljeća kada završava vladavina četiri neimenovana vladara, dakle u doba avarosklavinskog doseljivanja i boravka opata Martina 640/641. go-

---

⁴³ *Hrvatska kronika*, str. 100.

⁴⁴ F. Šišić ističe da je ono što se priča o progonima kršćana u ovoj VI. i u VII. glavi “*potpuno... istorijski verna i ispravna opšta slika*”. (Ferdo Šišić, /priredio/, *Letopis Popa Dukljanina*. “Posebna izdanja SANU, knj. 67. Filozofski i filološki spisi, knj. 18.” Zaklada tiskare Narodnih novina, Beograd – Zagreb, 1928, str. 426.)

dine u Dalmaciji, prema *Hrvatskoj kronici* trajno prestaju progoni zatečenih starosjeditelja kršćana. Avarosklavinski doseljenici bili su, prema ovome vrelu, iste vjere kao i Bladinovi podanici (“*koliko vire i jezika bihu jednoga.*”). O vjeri samih Avara može se posebno zaključivati iz arheoloških nalaza,⁴⁵ a s njima doseljeni Sklavini mogli su biti arijanci. “*Slaveni su mogli primiti taj oblik kršćanstva od zapadnih Gota koji su ostali na Balkanu poslije progona od svojih poganskih suplemenika, Gepida, o čijem prisustvu u Panoniji čak u IX. stoljeću imamo svjedočanstvo (Conversio Bagoariorum et Carantanorum, glava VI.); ili od arijanskih istočnih Gota koji su krenuli za Dalmaciju iz Italije poslije poraza od strane Justinijanove vojske. Prijašnje veze između heretičkih Gepida, Gota i Slavena razjašnjavaju činjenicu da najstariji odlomci Svetog pisma na slavenskom pisani u glagoljici potječu iz gotskog (arijanskog) teksta od Wulfilla, a ne iz ‘pravovjernih’ tekstova na grčkom ili latinskom. I gotske i glagoljsko-slavenske biblije imaju iste propuste u usporedbi s ‘pravovjernim’ grčkim ili latinskim verzijama. Štoviše, nekoliko staroslavenskih crkvenih termina jesu prijevodi s istočno-germanskog dijalekta, a ne s grčkog ili latinskog.*”⁴⁶

Iz hrvatske redakcije VII. glave proizlazi da je oko druge polovine VII. stoljeća prestala postojati vladavina dotadanje gotske dinastije koju je utemeljio Stroil, a koja je vladala od sredine VI. stoljeća u opisanoj državi i nad Hrvatima. Taj se kontinuitet jedne

---

⁴⁵ “*Istorijskih podataka o tragovima hrišćanstva kod Avara do sedamdesetih godina VII veka nema i primorani smo da se oslanjamo na arheološke nalaze iz grobova. U avarskim grobovima ima veći broj predmeta sa hrišćanskom simbolikom. Ove nalaze ne treba smatrati kao rezultat uspeha hrišćanskih misija, bilo sa istoka ili zapada, već kao plod tolerancije Avara prema drugim verama.*” (J. Kovačević, *Avarski kaganat*, nav. dj., str. 206.)

⁴⁶ Imre Boba, *Sveti Metod i nadbiskupsko sjedište Sirmium u crkvenoj pokrajini Sclavonia*. Crkva u svijetu. XX/1985, 4, str. 394.

loze prekida u VII. glavi hrvatske redakcije vrela kada su zavladała dva kralja koja nisu bila iz Ratimirova roda. Da su do tada stvarno vladali (i nad Hrvatima) kraljevi gotskog podrijetla, potvrđuju i gotska imena nekih od njih (Silimir i Bladin.) Iz nastavka pričanja u sljedećim glavama *Hrvatske kronike* proizlazi da su gotsku dinastiju zamijenili novi avaro-sklavinski vladari protiv kojih su *Bijeli Hrvati* podizali ustanke. Međutim, iz glava V., VI., i VII. *Hrvatske kronike* može se sa sigurnošću zaključiti da novi avaro-sklavinski doseljenici nisu nikad naselili krbavsko-lički prostor “*Bijele Hrvatske*”.

Važno je napomenuti da sedmom glavom *Hrvatske kronike* završava dio vrela u kojemu, po svemu sudeći, nema umetaka od strane prepisivača, odnosno redaktora. Iz sadržaja VIII. glave *Hrvatske kronike* očito je da se ona u jednom svom dijelu ne nastavlja na pričanje prethodnih glava. Poslije smrti četiriju nepravednih kraljeva ostao je sin jednoga od njih, koji se u hrvatskom tekstu zove Satimir, a kojega u devetoj glavi ista hrvatska redakcija naziva Satamir. U njegovo doba umetnut je dodatak o Konstantinu (Ćirilu) koji je pošao u Kazariju propovijedati kršćanstvo i koji je obratio svu “Bulgariju”. Konstantinova misija u Kazariji zbivala se u drugoj polovini 860. i u prvoj polovini 861. godine i F. Šišić posebno ističe da “*kod krštenja Bugara nisu stvarno učestvovali ni Konstantin ni brat mu Metodije*”.⁴⁷

---

⁴⁷ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 426.

3.

Prema glavi IX. hrvatske redakcije *Hrvatske kronike*, iza Sata-mira (Satimira) nastavlja četrdeset godina i tri mjeseca vladati Bu-dimir kao kralj čije je sjedište moguće smjestiti u Bosnu. Utvrđeno je da je gotovo sav dio ove devete glave preuzet iz *Moravske legen-de*⁴⁸, što dokazuje da se radi o neizvornom, dakle naknadno umetnutom tekstu. Spomen povijesnih osoba (“*papi Stipanu i ka cesaru Konstantinu*”) koje se u ovoj glavi navode u svezi saborovanja, a u međusobno istodobnom vremenu življenja, nije moguće smjestiti ni u VIII., a ni u IX. stoljeće. Ni drugi detalji koji se navode u ovoj glavi ne mogu potvrditi vjerodostojnost njezina pripovijedanja.⁴⁹ Kralja Budimira naslijedio je sin Svetolik. Prema X. glavi *Hrvat-ske kronike* njega nasljeđuje sin Stipan Vladislav za kojega se ne navodi broj godina vladanja, a prema XI. glavi on kraljuje i zatim se nastavlja sljedeća glava:

“XII. *I osta na misto njegovo kraljevati sin njegov komu biše ime Polislav. I kraljujući Polislav, u to vrime biše u kraljevstvo ugarsko kralj imenom Atella. I on skupi vojske i izajde s vojskom*

---

⁴⁸ Muhamed. Hadžijahić, *Povijest Bosne u IX i X stoljeću*. Preporod, Sara-jevo, 2004, str. 80-82.

⁴⁹ “*Takva je, npr., tvrdnja da je kralj Svetopelek (časno i uz velik sprovod) sahranjen ‘u crkvi Svete Marije u gradu Duklji’... Šišić je upozorio da je crkva sv. Marije ‘prosto izmišljena, i to tendenciozno izmišljena kao to-božnja rezidencija i saborna crkva drevnog dioklejskoga arhiepiskopa’.* Niti se opstojnost te crkve u Duklji može zasvjedočiti bilo kojim, makar kasnijim dokumentom, niti se u jednoj tako imaginarnoj dukljanskoj cr-kvi mogla obavljati krunidba kraljeva. Grad Duklja je stajao razoren još polovinom X. vijeka /Porfirogenit/, pa nije bilo rezona ni za opstojnost crkve sv. Marije baš u Duklji. Iz dukljanskog dijela Ljetopisa se sazna-je da mjesto gdje su se sahranjivali kraljevi nije bila nikakva crkva sv. Marije, već manastir svetih mučenika Sergija i Baka /na Bojani/.” (M. Hadžijahić, *Pitanje rasprostranjenosti Metodove nadbiskupije južno od Save*. *Croatica Christiana Periodica*, IX/1985, br. 15, str. 215.)

na kralja Polislava. Biše Polislav mlad i kripak u rvanjah. I činiše meju sobom mnoge rvanje i vazda Atilla, kada se b'ijahu, izgubljaše, i napokon ne mogaše [se] suprotiviti i pobiže. I Polislav ima kćer i po njoj sina dva. I kraljeva lit sedam/na/deset i sedmonades(e)te lito hodeće umri slavom velikom.”⁵⁰

“Attila” je bio vladar hunskog carstva od 434. do 453. godine⁵¹ i na njega se nije moglo misliti u opisu ovih događanja čak i kada bi se početak vladavine Gota u Dalmaciji i u susjednim predjelima, prema *Hrvatskoj kronici*, pokušao datirati u (oko) godinu 495. Polislav je mogao vladati krajem VII. ili početkom VIII. stoljeća, a hunski Atila živio je u V. stoljeću.⁵² Međutim, u jednom srednjovje-

---

⁵⁰ *Hrvatska kronika*, str. 104-105. U Marulića: “Kraljevstvo je preuzeo sin Polislav za čije vlade je panonski kralj Atila (‘Atilla’) sakupivši veliku vojsku navalio na njegovu kraljevinu... Videći da se nikako ne može u boju s njim jednako nositi Atila (‘Atilla’) se povukao i izgubivši mnogo vojnika bio je prisiljen sramotno se vratiti u Panoniju... Pošto je kraljevao sedamnaest ljeta, Polislav umre...” (*Hrvatska kronika*, str. 121-122.)

⁵¹ “Od svih ljudi koji su sretali Atilu bilješku o njemu ostavio je jedino Priskus, vizantijski poslanik koji ga je posjetio 449. godine... Tokom dvadesetogodišnje vladavine pokazao se okrutan i destruktivan demon rata i pljačke... Atilina okrutnost postala je poslovična i pružala je motiv za tolike diskusije rimskih i kasnijih historičara... Legende raznih naroda različito predstavljaju Atilu. Različito ga predstavljaju čak i germanske legende... Kod romanskih naroda Atila je ‘Bič Božji’ (Flagellum Dei)... U srednjovjekovnoj mađarskoj tradiciji Atila je, progonjen zlom sudbinom, ubio brata, ali je idealizovan.” (Marko Šunjić, *Narodi i države ranog srednjeg vijeka*. Rabic, Sarajevo, 2003, str. 228-229.) Detaljnije o legendarnom opisu Atila u europskoj srednjovjekovnoj literaturi usporedi: Jakob Kelemina, *Popa Dukljanina “Libellus Gothorum”*, nav. dj., str. 20.

⁵² Atila se spominje u *DAI* kao “avarski vladar” i možda se radi o zamjeni Atila s Alarikom. “A danas zvani Venečani bijahu Franci iz Akvileje i drugih mjesta Frangije. Kada je pako došao avarski vladar Atila i cijelu Frangiju opustošio i uništio, počеше svi Franci iz straha pred Atilom iz Akvileje bježati, i seliti se na nenastanjene otoke Venecije i praviti ondje

kovnom vrelu (*Gesta Hungarorum*) navodi se postojanje povije-
sno nepotvrđenog panonskog kralja Atila,⁵³ a moguće je da se tako
moglo nazivati nekoga od panonskih vladara.⁵⁴ Važno je znati i to
da se stoljećima u srednjovjekovnim vrelima izjednačivalo Hune s
Avarima, s kojima su bili i srodni.⁵⁵

---

kolibe.” (N. Tomašić, *Život i djela cara Konstantina VII. Porfirogenita*,
nav. dj., str. 61.) Ime Atila spominje se kao “Atelij” u jednoj bilješci “o
porobu turskom” u novljanskom časoslovu 1493. godine. “...*jakože nest
bila od vremena Tatarov i Gotov i Atelija nečastivih*”. (Vladimir Mažu-
ranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Informator, Zagreb,
1975. I, str. 10. Pretisak izdanje: JAZU, Zagreb, 1908-1922.)

⁵³ “Anonymus, cap. 5. ... *VII principales persone, qui Hetumoger vocan-
tur... elegerunt sibi terram Pannonie, quam audiverant fama volante
terram Athile regis esse, de cuius progenie dux Almus pater Arpad des-
cenderet*. Cap. 12. ...*Sclavi vero ‘habitatores terre’ audientes adventum
eorum, timuerunt valde et sua sponte se Almo duci subiugaverunt eo,
quod audiverant Almus ducem de genere Athile regis descendisse*. Cap.
14. *Arpad ... respondit dicens: Licet preavus meus, potentissimus rex At-
hila habuerit terram, que iacet inter Danubium et Thysciam usque ad
confinium Bulgarorum... peto de mea iustitia unam particulam /terrae/
propter pecora mea.*” (Imre Boba, *A Twoofold Conquest of Hungary or
Secundus Ingressus*. U: Ungarn Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Un-
garns und verwandte Gebiete, /München/, Bd. 12/1982-1983, str. 26.)

⁵⁴ “*Der Name Attila wurde für mehrere Persönlichkeiten der ungarischen
Geschichte benutzt, weil Attila ein Synonym für mehrere, vom Osten
kommende namenlose Heerführer wurde.*” (Navod Imre Bobe u: Imre
Boba–Thomas von Bogyay-Gabriel Silagi, *Anmerkungen zu Anonymus*.
U: Ungarn Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte
Gebiete, /München/, Bd. 18/1990, str. 175.)

⁵⁵ Tako, na primjer, Pavao Đakon, koji je u VIII. stoljeću napisao *Povijest
Langobarda*, u njoj navodi: “*Alboin je pak sklopio vječni savez s Avari-
ma, koji su prvo zvali Huni, a kasnije su po imenu svoga kralja nazvani
Avari... I Huni, koji se još nazivaju i Avari, provalili su iz Panonije u Ti-
ringiju i s Francima vodili teške borbe.*” (Pavao Đakon, *Povijest Lango-
barda*/Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*. Nakladni zavod Glo-

Iz navedena opisa može se zaključiti da su Avari iz Panonije napadali kraljevinu Polislava, ali da ih je on pobjeđivao. Vladislavov sin Polislav vladao je sedamnaest godina, prema glavi XII. hrvatske redakcije, a trinaest godina prema latinskoj redakciji iste glave. Njegov je sin Sebislav vladao dvadeset i četiri godine prema glavi XIII. u objema redakcijama.

“XIII. I sin stariji prijamši na misto oca svoga gospodstvo, komu ime biše Sebislav. I u njegovo vrime, on kraljujući, nastupiše na njega opet oni narod Goti i obsedoše mu Skudar grad. I toj slišav Sebislav, skupi mnoštvo veliko ljudi i pride u grad na njih šator. I ondi mnoštvo Gotij pod mač obrnu sve, a mnoge pohitaše, niki pobigoše, kako vojske sasvima razbijene. I toj čuvši kralj ugarski Atila, da su Goti nastupili na Sebislava... I pridoše Sebislavu glasove, da Atila jest pod gradom njegovim i brzo dviže se i pojde na njega i najde da je popliniv i požgav pošao zač on kako ču, da je Sebislav razbio Gote, tako što učini, Atila s onim pobiže ne smijuć čekati Sebislava...”⁵⁶

---

bus, Zagreb, 2010, str. 36-37, 104-105.) Ili: Einhard (rođen oko 770., a umro 840. godine) u *Životu Karla Velikog (Vita Caroli Magni)* piše: “*Nakon ovoga slijedi osim saskog najvažniji od svih ratova koje je Karlo vodio. Riječ je o ratu koji je poduzet protiv Avara ili Huna... Osobno je ipak predvodio samo jedan pohod u Panoniju – u toj su naime provinciji tada obitavali Huni... U tom je ratu izginulo svo hunsko plemstvo i propala sva slava... Franci /su/ pravedno oteli Hunima ono što su Huni prije drugim narodima nepravedno oteli.*” (Einhard, *Život Karla Velikog. Latina et Graeca*. Zagreb, 1992, str. 70-73.)

⁵⁶ *Hrvatska kronika*, str. 105. U Marulića: “*Kad je Polislav umro, počeo je vladati stariji njegov unuk po imenu Sebeslav. Kad su Goti grad Skodru u njegovu kraljevstvu počeli opsjedati, sakupivši znatnu vojsku Sebeslav... U međuvremenu je panonski kralj Atila s neprijateljskom vojskom opet napao njegovu zemlju, zauzeo je neki grad i kad ga je opljačkao, a drugdje zapalio i zidine porušio te čuo za poraz Gota, bez oklijevanja se vratio u svoje kraljevstvo...*” (*Hrvatska kronika*, str. 122.)

Iz ove XIII. glave *Hrvatske kronike*, kao i Marulićeva prijevoda na latinski, napadači na Sebislava označeni su kao Goti. Navodu o Gotima iz ovoga vrela može se prilaziti samo u smislu utvrđivanja tadašnjeg značenja ove oznake jer neka druga onodobna vrela spominju Gote i u drugoj polovini VIII. stoljeća.⁵⁷ Taj naziv je s vremenom mogao mijenjati i prvobitni etnički smisao. “Čak su i Slaveni, koji su se bili već potpuno smirili po raznim državicama na Balkanu, druge došljake, koji su se ponečim od njih razlikovali – kao n. pr. Bugare – nazivali također Gotima. To nam svjedoče stari srbski pisci XIII.–XV. stoljeća, kao Stefan Prvovjenčani, Monah Teodosije, Grigorije Camblak. Dapače, upotreba gotškoga imena širila se je i na zapadu i dalje.”⁵⁸

Iza smrti Sebislava, prema opisu glave XIV. hrvatske redakcije, njegovi sinovi Razbivoj i Vladimir podijelili su državu tako da je Razbivoj vladao Primorjem, a Vladimir Zagorjem. “XIV. I ostata dva sina njegova u kraljevstvo njegovo: Razbivoj i Vladimir. I biše stariji Razbivoj i hoti razdiliti kraljevstvo, i da bratu gornju stranu: Zagorje, ko Surbiju zovu, ča jest g Dunaju i [g] Bugare, ki se sada zovu, ča jest tja do Paunja polja, ‘želisis’, a sebi vaze Razbivoj primorsko kraljevstvo. I oženi se Vladimir kćerju kralja ugarskoga, i bi tvrd mir meju njima. I ima Vladimir sinove i kćeri. I poto[m] Razbivoj kraljevavši lit dvanadeste, umri prez sina. I priđe Vladimir brat njegov i vaze kraljevstvo i kraljeva u kraljevstvo zagorsko lit dvadeset, a u primorsko osmo lito lito (i) umri.”⁵⁹

---

⁵⁷ Usp. Helmut Schröcke, *Germanen Slaven. Vor-und Frühgeschichte des ostgermanischen Raumes*. Verlag für ganzheitliche Forschung. Viöl, 1999, str. 80.

⁵⁸ Franjo Horvat, *Gotska stranica naše poviesti*. Vrhbosna (Sarajevo), broj 1-2, 1945, str. 15.

⁵⁹ *Hrvatska kronika*, str. 105. U Marulića: “*Nakon što je dvadeset i četiri godine vladao, ostavio je iza sebe dva sina. Jednome je ime bilo Milivor, a drugome Bladimir. Ovi su poslije očeve smrti kraljevstvo između sebe*

“XV. I ulize na očevo misto gospodovati sin njegov i sjedini kraljevstvo, i učini opet jedno kako i prija biše bilo. I njegovo gospodstvo ne ljubljahu Donji Hrvati i odvrgoše se od njega. I skupi kralj vojske svrhu istri/ja/jnske zemlje i u Bosnu gornju, i pojde na nje. I oni izajdoše i dočekaše ga na polje Hlivanjsko. I onde biše meju njima tvrdo rvanje i boji, i mnogokrat b’iše se i napokon bi ubijen kralj, komu biše ime Kanimir.”⁶⁰

U glavi XV. *Hrvatske kronike* navodi se da je kralj skupio vojsku iz “*istri/ja/nske zemlje*” i gornje Bosne. Kanimir je u borbi s Hrvatima poginuo, a nema podatka koliko je godina vladao.

“XVI. Kada je napokon kralj Kanimir ubijen rat je prestao, a naslijedio ga je sin Tvrdislav i zavladao je kraljevinom.”⁶¹

---

podijelili: Milivor koji je bio stariji, prepustio je Bladimiru onaj dio kraljevine preko planina prema Dunavu i dio Macedonije što se pruža do polja argodiskih. Za sebe je pak uzeo primorski dio kraljevine i čitav pojas s ovu stranu planine vezan uz more i pogodan za pomorske putove. Bladimir je nadalje uzeo za ženu kćer kralja Panonije i dobio djecu od nje. Zbog toga je između njega i Panonaca dugo mir trajao...” (*Hrvatska kronika*, str. 122.)

⁶⁰ *Hrvatska kronika*, str. 105. U Marulića: “*Poslije njega krunu je preuzeo njegov prvorođeni sin Kanimir koji poveže malo prije podijeljene kraljevine. Svojom snagom je izjednačio moć prethodnih kraljeva. Ali kako zbog neke svoje tvrdoglavosti mnogima nije bio po volji, odijelio se od njega onaj dio Dalmacije koji se zove Hrvatska. Zbog toga je kralj u svom bijesu prikupio vojsku iz Macedonije, Epira i Gornje Mizije protiv onih koji su se odmetnuli i krenuo je zavojštiti na njih. Ali ni u njih nije bilo manje volje da se odupru i izišli su protiv njega na polju koje se zove Klivno. Poletjeli su jedni na druge, i dugo se neodlučna bitka vodila.”* (*Hrvatska kronika*, str. 122-123.)

⁶¹ U Kaletićevoj hrvatskoj redakciji *Hrvatske kronike* ova je rečenica ispuštena, a ona u Marulićevu prijevodu na latinski glasi: “*Interfecto tandem Canimerio rege cessavit bellum successit ei filius Turdislausis regnoque potitus est.*”

Prema glavi XVII. hrvatske redakcije, uskoro je Tvrdislav umro bez sinova i kraljevstvo je primio njegov nećak Kristivoj (Ostrivoj) koji je vladao dvadeset i tri godine i zatim umro. Kristivoja (Ostrivoja) je naslijedio sin Tolimir koji (prema hrvatskoj redakciji XVI-II. glave) “*umri kraljevavši lit sedamnadesete*”.⁶² Prema glavi XIX. hrvatske redakcije poslije njegove smrti zavladao je sin Pribislav. “*I osta na misto njego(vo) kraljevati sin njegov, komu biše ime Pribislav, koji u vrime svoje učini mnogo hudob. I za njegova vrimena uzdvigoše se zemlja; ne mogoše se trpiti hudobe ni zlobe njegove. I ubiše kralja Pribislava i tilo njegovo u riku vrgoše.*”⁶³

---

⁶² *Hrvatska kronika*, str. 106. U Marulića: “*Naslijedio ga je sin Tolimir za čije se vlade ništa nemirnog nije dogodilo. Spokojstvo i mir su vladali kraljevinom jedanaest godina.*” (*Hrvatska kronika*, str. 123.)

⁶³ *Hrvatska kronika*, str. 106. U Marulića: “*Na njegovo mjesto je došao sin Pribislav. Kako je on mnogo toga nepodnošljivoga učinio onima nad kojima je vladao, a od Mižana, koji se sada nazivaju Bosancima, bio je ubijen i leš mu je bačen u rijeku da bude lišen pogreba onaj kojemu je ljudskost strana bila.*” (*Hrvatska kronika*, str. 123.)

4.

“XX. I učiniše kraljem na misto njegovo sina njegova Cepimira. I priam kraljevstvo posla po bana svoga i pohitaše mnoge Bošnjane, ki bihu bili uzrok smrti kralja oca njegova. I umori jih zlom smrtiju. I u to vrime, kraljujući Cepimir, izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeše ulizovati u hrvacku zemlju. I toj čuvši Cepimir kralj skupi mnoštvo veliko i izabra izmeu njih hrabrih ljudi i učini vojske. I pripravista se obi strane k rvanji i boju, i mnogo se bista, da, Cepimir Nimce i njih mnoštvo pod mač obrati i izgna jih, i pobigoše iz sve zemlje. I posli togaj posla dux od nimške zemlje posle kralju Cepimiru, da bi dao kćer svoju za sina njegova, komu sinu biše ime Staozar. I ugodno bi kralju, jere duž biše i gospodin one zemlje. I svadba bi učinjena. I ostasta u miru i u ljubavi. I Cepimir kraljeva lit dvadeset i pet i miseci sedam.”⁶⁴

“Nimci ispod zvizde” su Franci⁶⁵ koji su napali Hrvate i koji osvajaju Istru pred kraj VIII. stoljeća (788. godine). Franci, prema

---

⁶⁴ *Hrvatska kronika*, str. 106. U Marulića: “Na njegovom mjestu je počeo vladati sin Cepimir. Pronašao je začetnike očeva ubojstva i kaznio ih je tako da ih je lišio života. Za njegove vlade jedno germansko pleme dolazeći sa sjevera zauzelo je Istru. Kada su počeli uznemiravati i Dalmaciju, Cepimir im je pošao ususret i odmah je u početku postigao pobjedu. Vrlo mnogo ih je sasjekao, a malo njih je ipak pobjeglo. Da mržnju pretvori u prijateljstvo, knez Germana je zatražio Cepimirovu kćer za svog sina Stavozara. Kad je obavljeno vjenčanje, oni su postali prijatelji jedan drugome. Cepimir je vladao dvadeset pet godina i sedam mjeseci.” (*Hrvatska kronika*, str. 123.)

⁶⁵ “Nijemac je praslavenski naziv naroda Nijemac, a nijem je riječ i u smislu čovjeka koji ne razumije slavenski i ‘značajno je da okolni narodi, koji kasnije dolaze u Evropu, zovu Nijemce /tim/ sveslavenskim nazivom’ /Madžari, Turci, Cigani/.” (Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili: Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Priredio za tisak Valentin Putanec. Knjiga druga, JAZU, Zagreb, 1972, str. 516-517.) “Nijemac, nijemca, m. čovjek nijem... Bez sumnje je to ime izvedeno iz

svjedočenju *Hrvatske kronike*, nisu uspjeli tijekom franačko-avarskoga rata vojnom silom pobijediti Hrvate u Krbavi i Lici pa su bili prisiljeni, prema istom spisu, s njima stupiti u saveznički odnos.⁶⁶ Franačka vrela izvješćuju o franačko-avarskom ratu, Guduscanima, Borni i Ljudevitu, ali u njima nema ni spomena da bi Franci osvajanjem zauzeli hrvatsku krbavsko-ličku banovinu.

Iza Cepimira, prema pričanju XXI. glave hrvatske redakcije, zavladao je njegov sin Svetožak koji je za svoga kratkoga života (“*i ne mnogo živi*”) zakraljio sina Radoslava. Prema glavi XXII. hrvatske redakcije, Radoslav je imao sina Seislava “*ki se prozva odmetnik, jere dviže posluh crikveni i ocu svomu iskaše vazeti gospodstvo i mnoge suprotivščine činjaše*” i koji “*odvrže se i vaze gospodstvo*

---

osnove pridjeva nijem, koji je nekad osim značenja lat. mutus značio još i: tuđ... Prema tome Nijemac upravo znači: tuđinac, čovjek koji tuđim ili nerazumljivim jezikom govori... Ime Nijemac nalazi se s istijem značenjem u svim slav. jezicima... Nijemci /plur./ isto što njemačka zemlja, Njemačka.” (Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio VIII. /Obradio Toma Maretić./ “U Zagrebu 1917-1922.” JAZU, str. 173-174.)

⁶⁶ Pretpostavljanje nekolicine teoretičara o doseljenu Hrvata sa sjevera Europe na Balkan tek krajem VIII. ili početkom IX. stoljeća nije potvrđeno ni jednim pisanim vrelom niti arheološkim nalazom. Tu teoriju u potpunosti ruše dva postojeća vrela (*Hrvatska kronika* i *Salonitanska povijest*) koja potvrđuju postojanje Hrvata u zavelebitskom zaleđu sredinom VI. stoljeća i jedno vrelo (*DAI*) koji svjedoči da se Hrvati nalaze na zapadnom Balkanu oko sredine VII. stoljeća. U starohrvatskim grobovima uz jadransku obalu i njezino bliže zaleđe nalazi se posebno oružje i nakit iz karolinškog doba, ali ti nalazi samo potvrđuju da su Hrvati to stekli kao franački saveznici. O Hrvatima nema ranijih spomena u VII. i VIII. stoljeću zbog toga jer za to razdoblje uopće, a pogotovo o tome teško dostupnom zavelebitskom zaleđu, ne postoje pisana vrela. Franačka vrela u IX. stoljeću spominju Hrvate samo kao “*Sklavine*” i to tek kada su Hrvati kao franački saveznici u prva dva desetljeća IX. stoljeća doseljivali u “Dalmaciju”, odnosno kada je počelo njihovo razgraničavanje sa starosjediteljima *Dalmati(ni)ma* i *Latinima*.

*očevo i progna dobroga kralja oca svoga s nevirnimi Harvati...*⁶⁷ Prema XXIII. glavi hrvatske redakcije “*Seislav, proklet od Boga, videći da otac njegov ubiže u more, vrati se i uze zemlju i poče na očevo misto kraljevati*”, ali je u borbama s Ugri zarobljen i ubijen, a prema naknadno dodanoj glavi XXIV. hrvatske redakcije, ponovno je zavladao njegov otac Radoslav.⁶⁸ Vladavina Svetožaka (Svetozara), Radoslava i Seislava mogla je vremenski trajati najkasnije do kraja dvadesetih godina IX. stoljeća jer od tada imamo u pisanim vrelima posvjedočene vladare i u Hrvata, koje *Hrvatska kronika* ne spominje.

Latinska i hrvatska redakcija vrela u biti se podudaraju od I. do zaključno XXIII. glave, a od glave XXIV. obje se redakcije bitno razlikuju. Dotadanja barem formalno jedinstvena država, prema latinskoj redakciji XXIV. glave, počela se definitivno raspadati. Težište zbivanja u latinskoj redakciji od ove glave pa nadalje događa se u Duklji i u njoj susjednim zemljama. Latinska je redakcija od glave XXIV. do posljednje glave posebno djelo kojemu prvi autor i redaktor može biti “pop Dukljanin”. Prve dvadeset i tri glave u objema redakcijama opisuju glavninu zbivanja posebno u Donjoj Dalmaciji (Bijeloj Hrvatskoj), te Bosni i Panoniji, a u ovim opisima nema spomena Srba. M. Marulić je točno shvatio bit predložka hrvatske redakcije *Hrvatske kronike* i tako on prevodi da je po doseljivanju Sviolad zavladao Bosnom, *Valahijom*⁶⁹ sve do granica Poljske, zatim Dalmacijom i Hrvatskom pa je očito da, prema nje-

---

⁶⁷ *Hrvatska kronika*, str. 107.

⁶⁸ *Hrvatska kronika*, str. 107-108.

⁶⁹ Teško je točno precizirati koje je granice Marulić pridavao *Valahiji* jer se taj pojam s vremenom mijenjao. Tako na primjer: “*Planinski prediel Požegi na zapadu oko Pakraca zovu pisci 18. vieka ‘Malom Vlaškom’ ili ‘die kleine Walachei’.*” (V. Klaić, *Vlasi u Hrvatskoj tečajem 14. i 15. stoljeća*. U: I. Mužić, *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2010, str. 9.)

govu shvaćanju vrela, druge zemlje nisu tada spadale u ovo kraljevstvo. Marulić (koji kao i neki drugi srednjovjekovni auktori Bosnu naziva i Mizijom) na kraju (svoga prijevoda) posebno navodi kako se Zvonimirovo kraljevstvo sastojalo od četiriju teritorijalnih dijelova: Bosne; Hrvatske (‘unutarnje’, odnosno ‘zagorske’ Dalmacije); ‘primorske’ Dalmacije; i Narone.

Hrvatska kronika nije adekvatan naziv za kronologiju vladara jer oni nisu vladali samo Hrvatima. Nastanak prvobitne jezgre ovoga spisa može potjecati samo s hrvatsko-bosanskog prostora i zato jer je tu središte opisanih zbivanja. Redoslijed vladara pratila je najprije usmena, a kasnije i pisana predaja.⁷⁰ Taj je vladarski ljetopis u svojoj prvobitnoj formi mogao biti završen samo u doba kada i njegovi zapisi prestaju. Završetak ljetopisa, u kojemu se niže redoslijed vladara u gotovo neprekinutom slijedu, a spominju i detaljnije njihove karakterne osobine, može se stvarno datirati u IX. stoljeće. Kada bi se pretpostavio njegov nastanak u kasnijem srednjovjekovlju, što znači bez njegova utemeljenja na pisanim vrelima iz prethodnih stoljeća, onda bi trebalo zaključiti da se radi o krivotvorini, a to nije moguće i zato jer se neki temeljni podatci iz ovoga ljetopisa slažu s gotovo istim podacima iz drugih vrela. F. Šišić posebno ističe da je redoslijed s godinama vladanja moguć i da to nije mogao izmisliti Dukljanin, i to ovako obrazlaže: “*Naročito slabo je*

---

⁷⁰ “*Angaben der anthropologisch-völkerkundlichen Forschung beweisen, dass die Familientradition im Mittelalter sehr stark war und einzelne Familien manchmal 24, oder sogar 30 Generationen ihrer Vorfahren namentlich anführen konnten... Aber jede mittelalterliche Hofhaltung hatte ihre Oraltradition. Diese wurde memorisiert, am Hof immer wieder wiederholt und das hat die Familie immer zusammengehalten. Denn das Wissen um die Generationen war sehr wichtig um die verwandtschaftlichen Beziehungen klar sehen zu können.*” (Navod I. Boba u: I. Boba-Thomas von Bogyay-Gabriel Silagi, *Anmerkungen zu Anonymus*. Nav. dj., str. 170, 176.)

verovatno, da bi Dukljanin sam štogod mogao u Baru, odnosno u Duklji XII veka, da zna i čuje o događajima, što su se zbili u Hrvatskoj negde u IX i X veku. Jedino je dakle moguće, da je Dukljanin neke od ovih podataka pocrpao iz onih svojih izvora, za koje kaže, da ih je 'čitao', a među njima verovatno u prvom redu iz takovih, koji su postali negde u Hrvatskoj, odnosno u donjoj Dalmaciji."⁷¹ Ljetopisac se otkriva kao veoma savjestan kroničar. "Da je htio, on je ovim vladarima mogao dati bilo kakva imena. Dočim to nije učinio, jer im imena nije znao, nužno je zaključiti da je u svoj spis unosio samo činjenice koje je poznavao."⁷²

---

⁷¹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 433-434.

⁷² A. Zakarija, 'Hrvatska kronika' i hrvatska povijest. U: Marulić, XXVI/1993, 4, str. 496. "Hrvatska kronika navodi vladare, čak kako se koji zvao, koliko je vladao pa i kakav je bio, da li 'dobar' ili 'zločest' i tako dalje. Razumije se, da svi ti navodi nijesu sasvim tačni, već i radi toga, što je – manje više slično kao i kod drugih ljetopisa – kod prepisivanja bilo interpolacija ili ispuštanja. No njena logika i njen sustav ostao je originalan, a to je važno." (Stjepan Buć, *Problemi etnogeneze Hrvata*, nav. dj., str. 943.)

II.

KRONOLOGIJA VLADARA U *HRVATSKOJ KRONICI*

SVIHOLAD. (SVIOLAD)⁷³

Sinovi: BRIS.

TOTILA. (Ratovao od oko 541. do 552. godine.)

STROIL. (Osvajanja u Dalmaciji započeo, prema Maruliću, od 547. godine.)

Sin: SVIHOLAD. (SVIOLAD, u Marulića i SEVIOLAD). Ne može se točno precizirati početak njegove vladavine, ali je moguće da je počela od oko 554. godine ili i nekoliko godina poslije. Vladao je 12 godina i to je moglo trajati do oko 566. godine.

Sin: SILIMIR. Vladao 21 godinu. Moguće od oko 566. do oko 587. godine.

Sin: BLADIN. Ne piše koliko je godina vladao. Moguće do oko 625. godine kada su Avaro-Sklavini mogli zauzeti Solin.

Sin: RATIMIR. Ne piše koliko je godina vladao, a zavladata je mogao od oko 625. godine.

---

⁷³ Početak vladanja kraljeva iz *Hrvatske kronike* može se približno točnije datirati. Za mnoge od ostalih vladara navodi se samo broj godina vladanja, a za neke nema ni tih podataka. Konzultirao sam sve objavljene pokušaje datiranja njihovih vladavina, a posebno je u tom smislu vrijedno djelo Jurja Rattkaya, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, str. 142-153.

Četiri neimenovana vladara. Prvi i drugi od ovih kraljeva bili su od Ratimirova koljena. Iza njihove smrti nije bilo kralja od njihove krvi. Treći i četvrti kralj nisu mnogo godina živjeli (“*i ne mnogo lit živiše*”).

SATIMIR. Tako se navodi ime u VIII. glavi, a u IX. glavi glasi SATAMIR. On je sin jednoga od četiriju neimenovanih kraljeva. Vjerojatno vlada do oko sredine VII. stoljeća.

BUDIMIR. (U hrvatskoj redakciji ne piše da je Sati-mirov sin.) Budimir je vladao četrdeset godina i tri mjeseca, a njegovu vladavinu moguće je datirati od oko sredine VII. stoljeća do oko 690. godine.

Sin: SVETOLIK. Vladao je Primorjem i Zagorjem dvanaest godina (samo prema latinskoj redakciji) i to moguće od oko 690. do oko 702. godine.

Sin: VLADISLAV STIPAN. Ne piše koliko je godina vladao, ali moguće od oko 702. godine.

Sin: POLISLAV. Vladislavov sin Polislav vladao je sedamnaest godina, prema glavi XII. hrvatske redakcije, odnosno trinaest godina, prema latinskoj redakciji iste glave. Vladavina od sedamnaest godina moguća je od oko 702. do oko 719. godine.

Sin: SEBISLAV. Vladao dvadeset i četiri godine, moguće od oko 719. do oko 743. godine.

Sinovi: RAZBIVOJ. Vladao Primorjem dvanaest godina prema hrvatskoj redakciji, odnosno prema latinskoj redakciji, sedam godina,

(i) VLADIMIR. (U Marulića: Bladimerus, Bladimerius.) Vladao Zagorjem, a iza smrti Razbivoja zavladao Primorjem i Zagorjem. On je vladao dvadeset godina, i to, moguće do oko 763. godine.⁷⁴

Sin Vladimirov: KANIMIR. Ne piše koliko je godina vladao. Ubili su ga Hrvati iz Krbave i Like i vjerojatno je vladao veoma kratko vrijeme oko 763. godine.

Sin: TVRDISLAV. Ne piše koliko je godina vladao, a moguće poslije 763. godine.

Sinovac: KRISTIVOJ. (Ovo ime je u hrvatskoj redakciji. U Marulića je Ostrivoj / Ostriuorus/. I u latin. red. Ostrivoj. Ovi podatci upućuje da mu je ime stvarno bilo: OSTRIVOJ.) Umro je u dvadeset i trećoj godini vladanja prema XVII. glavi hrvatske redakcije, odnosno u dvadeset i drugoj godini vladanja, prema latinskoj redakciji. Vladao je moguće do oko 786. godine.

Sin: TOLIMIR. Vladao jedanaest godina i moguće do oko 797. godine.

Sin: PRIBISLAV. Ne piše koliko je godina vladao. Nastala je protiv njega pobuna, koju Marulić smješta u Bosnu, i moguće da je vladao veoma kratko vrijeme.

---

⁷⁴ Marulić: “*Nakon što je vladao dvanaest godina, Milivor je umro ne ostavivši iza sebe poroda. Stoga je došao brat njegov Bladimir i na temelju prava o srodstvu preuzeo je njegovu kraljevinu. I on je umro pošto je u svojoj kraljevini vladao dvadeset godina, a u bratovoj osam godina.*”

Sin: CEPIMIR. *“I Cepimir kraljeva lit dvadeset i pet i masei sedam.”* Franci su napali njegovu krbavsko-ličku banovinu pa je i zato moguće datirati njegovu vladavinu od posljednjeg desetljeća VIII. do u prvo desetljeće ili u prva desetljeća IX. stoljeća.

Sin: SVETOŽAK. Ovo ime je u hrvatskoj redakciji. U Marulića: Suetozar i Stavozar. U latinskoj redakciji Svetozar. (*“... i ne mnogo živi.”*)

Sin: RADOSLAV.

Sin: SEISLAV. Pobunio se protiv oca i preuzeo vlast. (*“... odvrže se i vaze gospodstvo očevo i progna dobroga oca svoga s nevirnimi Harvati, koji vazda su bolji bili prid strahom i pitomiji pod silom, nere vladani dobrotom dobrimi.”*) Seislav je ubijen u boju s *“Ugrih”*.⁷⁵

---

⁷⁵ Prema dodatnoj i posebno pisanoj hrvatskoj redakciji XXIV., XXV., XXVI., XXVII. i XXVIII. glave ovoga vrela, vladarski se niz nastavio ovako: 1. RADOSLAV. Ponovno zavladao iza pogibije sina Seislava. 2. Sin: KOLOMAN. Nije mnogo godina vladao. 3. Sin: KRIŠIMIR. (U Marulića: Crisimerus, Crismerius.) Vladao trideset i jednu godinu. 4. Sin: ZVONIMIR.

III.
**HRVATSKI VLADARI
OD DVADESETIH GODINA IX. STOLJEĆA
DO KRAJA TOGA STOLJEĆA⁷⁶**

BORNA

Borna se spominje kao “*dux*” pod franačkim vrhovništvom u Einhardovim *Analima* za 818. godinu,⁷⁷ a i iz stvarnoga značenja ovoga termina može se zaključivati i o dometima njegove vlasti. U Gota su postojali “*comites et duces*.”⁷⁸ Naslov *dux Dalmacije* i

---

⁷⁶ O hrvatskim vladarima u IX. stoljeću detaljnije vidi u: I. Mužić, *Hrvatska povijest devetoga stoljeća*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2011, str. 99-195.

⁷⁷ O problematici odnosa Borne i Guduscana usporedi: Reinhold Rau (Hrsg.), *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*. Teil 1, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1993, str. 310.; Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, nav. dj., str. 48.; Ernst Dümmler, *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien*. Sitzungsberichte der Akad. der Wissenschaften. Wien, 1856, str. 388.; F. Šišić, *Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji*. Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva. Nova serija, sv. XIII. za 1913. i 1914, Zagreb, 1914, str. 31.; Denis E. Alimov, *Politija Borni: gentes i Herrschaft v Dalmacii v pervoj četverti IX veka*. U: *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana /Sankt Peterburg/*, broj 1/9/ za 2011, str. 101-142.

⁷⁸ “*Seit der Neuordnung Konstantins des Großen nehmen comites einen festen Platz in der Administration ‘mit entsprechender Stellung im Hofrangsystem’ ein, und zwar sowohl in der kaiserlichen Zentralverwaltung wie in den Provinzen, als zivile wie militärische Beauftragte. Als Militärs können diese comites auch duces, Heerführer, heißen; ... Aus der Funktion des spätantiken Dux entstanden Rang und Beauftragung desje-*

Liburnije bio je na snazi pod Ostrogotima “a valjda i kroz cijelo vrijeme od 679. do 802. godine”.⁷⁹ U starim analima pod nazivom *dux* podrazumijeva se *Herzog*, *Markgraf* ili *Heerführer*.⁸⁰ Značenje termina *dux* u srednjovjekovnim vrelima odgovara njemačkom pojmu *Herzog*, bizantskom vojskovođa,⁸¹ odnosno hrvatskom vojvoda. Izraz *dux* nije istoznačan njemačkom pojmu *Fürst*, odnosno hrvatskom knez. Imre Boba točno napominje da njemačka riječ *Fürst* odgovara latinskom izrazu *princeps*, koji označava čast (dostojanstvo), glavu roda, koja se i nasljeđuje, dok se *dux* bira i potvrđuje. Osoba se, prema Bobi, može roditi kao *princeps*, ali ne i kao *dux*.⁸² Oznaka *dux*, kada se odnosi na Hrvate može se prevoditi samo kao ban. Iz glave IX. latinske redakcije ljetopisa nedvojbeno proizlazi da je latinska riječ “*dux*” na hrvatskom značila *ban* (“*banum ordinavit, id est ducem*”) i zato se riječ “*dux*” u odnosu na Hrvate ne može prevoditi u značenju “knez”. Hrvatska redakcija glave IX. *Hrvatske kronike* nepobitno dokazuje da su u Hrvata postojali i banovi i knezovi. (“*I zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom.*”)

---

nigen Dux, der Vorläufer des frühmittelalterlichen Herzogs wurde. Wie zäh sich jedoch seine Ursprünge hielten, zeigt die Tatsache, daß mit der karolingischen Restauration Dux und Comes wieder austauschbar wurden, daß dann bis an den Beginn des Hochmittelalters jeder Dux grundsätzlich auch ein Comes war.” (H. Wolfram, *Die Goten*, nav. dj., str. 217, 220.)

⁷⁹ A. Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, nav. dj., str. 65.

⁸⁰ Usp. Alois Bernt, *Die Germanen und Slawen in Böhmen und Mähren*. Grabert Verlag, Tübingen, 1989, str. 84.

⁸¹ K. V. Hvastova, *K voprosu o terminologiji Ljetopisi popa Dukljanina*. U: *Slavjanskij arhiv*. Izdanje Akademija nauka, Moskva, 1959, str. 30 - 45.

⁸² Navod I. Boba u: I. Boba–Thomas von Bogyay–Gabriel Silagi, *Anmerkungen zu Anonymus*. Nav. dj., str. 175.

Guduscani kojima Borna pokušava vladati navode se kao *natio Guduscanorum* (u plemenskom značenju).⁸³ Ti se Guduscani ne mogu identificirati s Hrvatima.⁸⁴ Iz *Annales regni Francorum* za 819. godinu može se zaključiti da je Borna tada vladao kao “*dux Dalmatiae*”.⁸⁵ Borna se i u vrelu *Vita Hludowici imperatoris*, kada se navodi boj na Kupi, spominje u istom smislu (“*Dalmatiae duci*”).⁸⁶ On se u navedenim *Analima* za 820. godinu navodi samo po imenu, dakle bez posebnog tituliranja,⁸⁷ a isto tako spominje se samo po imenu i u *Vita Hludowici imperatoris* za 820. godinu.⁸⁸ Borna je u Einhardovim *Analima* za godinu 821. označen kao “*dux Dalmatiae atque Liburniae*”. *Anali* za 821. godinu izvješćuju da je Borna mrtav i da ga je naslijedio Vladislav,⁸⁹ a prema anonimnom autoru *Vita Hludowici* Borna je ubijen (*vita privato*),⁹⁰ a zanimljivo da se to zbilo u istoj godini kada je on označen kao “*dux Dalmatiae atque Liburniae*”. Ne može se iz

---

⁸³ ”Izraz *populus* (pored njega i *gens*) se upotrebljava po tom uzoru u ranom srednjem veku za politički narod (vojsku, zborove punopravnog stanovništva, zborove pri glasanju ili krunisanju kralja itd.); *natio* (i *gens*) se međutim upotrebljava pri označavanju plemenske strukture i plemenske pripadnosti.” (Bogo Grafenauer, *Pitanje srednjovekovne etničke strukture prostora jugoslovenskih naroda i njenog razvoja*. Jugoslovenski istorijski časopis /Beograd/, broj 1-2 za 1966. godinu, str. 7.)

⁸⁴ Usp. i: D. E. Alimov, *Politija Borni*, nav. dj., str. 129.

⁸⁵ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 320-322.

⁸⁶ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 48.

⁸⁷ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 55.

⁸⁸ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 61.

⁸⁹ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 61.

⁹⁰ “I dok Einhardovi anali pod 821. g. naprosto kažu da je Borna, ‘*defunctus est*’, pod istom godinom Anonimova ‘*Vita Hludowici*’ piše da je on ‘*vita privato*’. Izraz ‘*defunctus est*’ znači ‘umro je’, t. j. ‘pokojni je’, a ‘*vita privato*’ glasi u prevodu ‘lišen života’ ili drugim riječima: ubijen je.” (Stjepan Antoljak, *Da li bi se još nešto moglo reći o hrvatskim knezovima Borni i Ljudevitu Posavskom*. Godišen zbornik 19, Skoplje, 1967, str. 134.)

vrela zaključiti da li je Borna uz franačku pomoć stvarno zavladao i Hrvatima u njihovom krbavsko-ličkom zaleđu. N. Klaić (1920.-1988.) u svojoj posljednjoj i posmrtno objavljenoj studiji obrazlaže mišljenje da su se Hrvati, u doba avarskih osvajanja, iz svoje prvobitne balkanske prapostojbine u zavelebitskom zaleđu,⁹¹ povukli pred Avarima u Karantaniju i odatle se vratili u doba franačko-avarskog rata, pa zaključuje: *“Hrvati su s franačkom pomoći zauzeli županijsku Avariju između Zrmanje, Krke, Dinare, Mosora i mora, pa je upravo u tom dijelu nekadašnje avarske zemlje ili avarskog kaganata njihovo ime Hrvat postalo i sinonim za novoosnovanu državu! Iako već Borna nosi zvučne naslove ‘dux Dalmacie et Liburnie’, on se, unatoč franačkoj pomoći, ne uspijeva učvrstiti i izvan teritorija svoje županijske Hr-*

---

⁹¹ Vojislav Nikčević zaključuje: *“S Nadom Klaić se slažem i u tome da je prisustvo predaka Srba i predaka Hrvata na Balkanu vremenski bilo mnogo duže nego što se do skora smatralo, da čak može da seže i u doba znatno prije nove ere... No, moguće da slovjenskih onomastičkih imena nema na starijem antičkim kartama usljed toga što ih njihovi autori nije su bilježili zato što su na njih s prezrenjem gledali kao na ‘niže’ produkte doseljenijeh slovjenskih pagana (varvara)... No, ipak, na prigovor da na Pojtingerovoj tabli i ostalijem antičkim kartama nema slovjenskih naziva mjesta najsigurnije i najprihvatljivije odgovara Stjepan Pantelić iz Mainza /Njemačka/, Strabonom koji navodi da su Rimljani nakon zauzimanja nekog područja odmah mijenjali dotadanja imena rijeka, naselja itd., kao što su Austrijanci sva slavenska imena mjesta u Štajerskoj i Karantaniji germanizirali pa danas više ne znamo kakav je bio slavenski oblik.”* (V. Nikčević, *Kroatističke studije*. Naklada Erasmus, Zagreb, 2002, str. 37-39.) Usporedi: Valentin Putanec, *Ubikacija klasičnih toponima Sisopa i Soroga u Zagreb i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. st. naše ere*. Zagreb, 1992, str. 16.; I. Mužić, *La lingua parlata nella Dalmazia romana*. La cultura nel mondo, Roma, XLV/1991, 1, str. 7-16. /Ovaj rad objavljen je i na hrvatskom jeziku pod naslovom: *O slavenskoj pismenosti na današnjem teritoriju Hrvata u antičko i ranosrednjovjekovno doba*. Kačić. Zbornik Franjevačke provincije Presvetoga otkupitelja. Sv. 25, god. 25, Split, 1993, str. 385-403./

vatske. *Nežupanijska ili banska Hrvatska* ostala je 'pium desiderium' hrvatskih vladara najmanje do prve polovice 10. stoljeća, kad se prvi put, kako spomenusmo, u ovoj županijskoj Hrvatskoj počinju osjećati tragovi utjecaja one **druge Hrvatske, koja je još poganska** i očito županijskim Hrvatima susjedna zemlja... Kad se knez **Borna** prvi put pojavljuje u izvorima, Einhard upisuje u svoje anale, među ostalim, i to da je došao vojvoda Gačana Borna... Nameće se naime misao da su Franci dajući Borni taj naslov, po svoj prilici vjerovali da će im Borna pomoći osvojiti **jedan dio banske avarske poganske zemlje u zavelebitkim krajevima**. U slučaju pak da je Borna bio već za dolaska Franaka vojvoda u Gackoj – najzapadnijoj zemlji banske avarske zemlje – Franci su, kad je prišao k njima, očito bili uvjereni da je to pravi put da dođu do ostalih banskih pokrajina. Ali na tom istom sastanku u Heristalu pojavljuje se i **Ljudevit**... Ljudevit se tuži, kao što je poznato, na prefekta furlanske marke Kadolaha i 'smišlja nešto novo', kako tvrdi Einhard. Te su novosti vrlo vjerojatno Ljudevitova želja da **proširi svoju vlast također na avarsko bansko područje** i zato već godine 819. protiv njega odlazi vojska, ali se vraća ne postigavši ništa... Nema nikakve sumnje da je nestankom Ljudevita i avarska banska zemlja odahnula, jer se riješila odjednom svih osvajača. Franci su prema njoj bili nemoćni, tako da im nije uspjelo poslati u tu njima nepristupačnu zemlju ni **prve misionare**, te stanovnici njezini ostaju pogani najmanje do sredine X. stoljeća. Zato i car **Konstantin** u svoje vrijeme oko 959, **razlikuje dva hrvatska područja: županijsko (s pokrštenim stanovnicima) i bansko, koje je još uvijek pogansko!**... Ali Stara Hrvatska ostaje i za Mađare neosvojiva zemlja... Prema tome, Stara Hrvatska ostaje **neosvojiva tvrđava** za sve susjede najmanje do sredine X. stoljeća."⁹² N. Klaić je precijenila snagu i prostorni obujam avarskih osvajanja, a *Hrvatsku kroniku* zanemarila je kao vjerodostoj-

⁹² N. Klaić, *Poganska stara ili vela Hrvatska cara Konstantina Porfirogeneta*. *Croatica Christiana Periodica*, XII/1988, broj 21, str. 52, 56-57, 61. /Potcrtala N. K./

no vrelo. Klaićka je pošla “*sa stajališta danas već gotovo prihvaćene teorije da su župani i banovi avarski činovnici i upravitelji njihovih, avarskih pokrajina skupljenih u prvo avarsko carstvo*” i na temelju te “teorije” zaključila da su “*sve županske i banske zemlje mogle... za formiranja prvoga avarskoga kaganata pripadati samo Avarima*”.⁹³ Mišljenje (očito i njezino) da hrvatski naziv *ban* potječe od avarskoga osobnog imena vladara Bajana poziva se na poglavlje XXX. *DAI* u kojemu se navodi kako među Hrvatima u Lici, Krbavi i Gackoj vlada “*boanos*” (boan) koji se u glavi XXXI. *DAI* spominje kao “*boanos*” (boean). Međutim, u Hrvata postoji samo naziv *ban* koji se u hrvatskim izvorima oduvijek tako pisao i izgovarao.⁹⁴ Nije utvrđeno ni za naziv župan da pripada avarskom rječničkom blagu. Župani postoje u Bugarskoj, Grčkoj te u Čeha i Poljaka. U gl. XXIX. *DAI* stoji da su Hrvati, Srbi, Zahumci, Trivunjani, Konavljani, Dukljani i Pagani imali, kao i ostali *Sklabenoj*, župane starješine.⁹⁵

Iz *Hrvatske kronike* nedvojbeno proizlazi da su Hrvati po avarskom zaposjedanju njima susjednih teritorija u prvoj polovini VII. stoljeća ostali pod avarskim vrhovništvom u krbavsko-ličkom prostoru, na kojemu su se nalazili i sredinom VI. stoljeća i iz kojega

---

⁹³ N. Klaić, *Vinodol od antičkih vremena do Knezova krčkih i Vinodolskog zakona*. /Posebna izdanja Historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci/. Pazin – Rijeka, 1988, str. 14.

⁹⁴ “*Tvrđnja da je ‘ban’ postao stezanjem iz ‘bojan’ protivi se i historijskim činjenicama i glasovnim zakonima. Da je slavenski ‘bojan’ proizašao iz mongolsko-turskoga ‘bajan’, trebalo bi istom dokazati, jer može biti i od korijena boj. Istina je doduše, da je kod nabrojanih altajsko-turanskih naroda lično ime ‘Bajan’ bilo dosta često, ali u povjesnim vrelima nema nigdje ni traga kakovu svjedočanstvu, da je riječ bajan kod njih označivala državno ili vojničko dostojanstvo i imala isto ili barem približno slično značenje kao hrvatski ‘ban’.*” (Stjepan K. Sakač, *Otkuda Hrvati ma ‘Ban’?* Život, XX/1939, 7, str. 393.)

⁹⁵ Detaljnije o problematici naziva *ban* i župan usp. I. Mužić, *Hrvatska povijest*, nav. dj., str. 129-134.

nisu nigdje iselili po avarosklavinskom doseljenju. Međutim, točno je sve što je Klaička zaključila o određenoj političko-teritorijalnoj samostalnosti i neosvojivosti zavelebitskoga zaleđa, ali uz napomenu da su ga tijekom svih tih stoljeća trajno nastavali samo Hrvati. Svi mogući avarski nalazi na krbavsko-ličkom prostoru mogu dokazati samo određeno suživljenje u zajedničkoj državi Hrvata s avarosklavinskim doseljenicima.

VLADISLAV

Borna je ubijen vjerojatno u siječnju ili veljači 821. godine. Einhardovi *Anali* za godinu 821. izvještavaju da je Bornu iste godine naslijedio Vladislav: “*Na molbu (uz suglasnost) naroda i uz carev pristanak za njegova nasljednika bi postavljen njegov nećak /sinovac, unuk?) Ladasclavus*”.⁹⁶ Iz navedene stilizacije ovoga franačkog vrela moguće je zaključiti da je i Borna svojedobno kao *dux* Gačana bio od naroda u Gackoj biran, a kasnije i od Franaka potvrđen.

Trajanje Vladislavove vladavine, koja je počela 821. godine, neutemeljeno se datira do oko 835. godine. *Ann. reg. Franc.* izvješćuju o bijegu Ljudevita 822. godine u Dalmaciju i da ga je u njoj 823. godine ubio Bornin ujak Ljudemisl.⁹⁷ *Annales Fuldenses* navode da je Ljudevit⁹⁸ došao 823. godine Ljudemisl, koji ga je

---

⁹⁶ “*Interea Borna, dux Dalmatiae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore (Hludowico) consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus, successor ei constitutus est.*” (Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 325.)

⁹⁷ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 67.

⁹⁸ Ljudevitova vladavina obuhvaćala je područje kasnoantičke provincije “*Savia*” kojoj je glavni grad bio Sisak. Ljudevit je “*dux*” ili “*rector inferioris Pannoniae*”, a to je dio današnje Slavonije sa središtem u Sisku. (S. Antoljak, *Da li bi se još nešto moglo reći*, nav. dj., str. 129-139.)

na prevaru ubio,⁹⁹ što može upućivati i na vjerojatnost da je te 823. godine prestao vladati Vladislav. Ne može se isključiti mogućnost, prema *Annales Fuldenses*, da je Ljudemisl 823. stvarno banovao u Dalmaciji. Prema istim *Ann. Reg. Franc* za 823. godinu, Ljudevit bježi Borninu ujaku Ljudemislu koji je u Dalmaciji, a prema *Ann. Fuld.* te godine Ljudevit bježi Ljudemislu, koji je među Dalmatima (“*in Dalmatas*”).¹⁰⁰ Moguće je zaključiti, iako ne sa sigurnošću, da je Ljudemisl vladao kao ban samo u Dalmaciji, odnosno nad Dalmatima, dakle ne i u svim dijelovima nekadašnje Liburnije, a to bi značilo da su za njegove vladavine Dalmacija i Liburnija nastavile postojati kao dvije političko-teritorijalne posebnosti.

MOJSLAV

Tijekom tridesetih godina IX. stoljeća Hrvatima vlada Mojslav o kojemu postoje oskudna vrela. Ivan Đakon piše da je dužd Petar Trandenik “*treće godine svoga duždovanja otišao ratnim brodovima zauzeti Sklaveniju*”.¹⁰¹ F. Šišić to događanje datira “*nekako oko g. 839/840.*”¹⁰² Hrvati su se u doba Mojslava oslobodili od Franaka. Rat Hrvata protiv Franaka, koji navodi Porfirogenet, trajao je sedam godina i mogao se dogoditi u Dalmaciji, a ne u Panoniji.

U djelu *DAI* stoji i da su pod carem Mihajlom Mucavim (820.-829.) dalmatinski gradovi “*postali neovisni, te se ni rimskom caru, ni bilo kome nijesu pokoravali*”.¹⁰³

---

⁹⁹ U *Ann. Fuld.* za 823. godinu piše: “*Liudewitus... iterum in Dalmatas ad Liudemuhslum avunculum Bornae ducis pervenisset, dolo ipsius interfectus est.*” (F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 67.)

¹⁰⁰ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, II, nav. dj., str. 61, 67.

¹⁰¹ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 335.

¹⁰² F. Šišić, *Genealoški prilozi*, nav. dj., str. 5.

¹⁰³ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 338.

KRALJ TRPIMIR

Na vojništvo, koje je unovačio Mojslav u ratu protiv Franaka, mogao se osloniti njegov nasljednik Trpimir koji je, očito, ojačao zatečenu vojnu silu jer je samo uz njezinu pomoć mogao ujediniti sve dijelove svoje velike države, koja je uspostavljena poslije hrvatsko-franačkog rata pod hrvatskim vodstvom kralja Trpimira.¹⁰⁴ Trpimir je započeo vladavinu kao vojvoda ili ban Hrvata, a završio je kao kralj svih podanika u svojoj kraljevini (“*regnum*”-u). Trpimir je prvi hrvatski vladar koji nosi titulu “kralj” i nju mu nije dao papa, ali je ona vrjednija od one koju je papa dao Zvonimiru. “*Suprotno starim romantičarskim tumačenjima, titula rex i diadema ili kruna koja uz nju ide, nisu izraz suverenosti već potčinjenosti onome ko je dodjeljuje, znak uključivanja u njegov hijerarhijski sistem. Ali, to istovremeno donosi izjednačavanje sa onima koji su u takvom odnosu prema papi ili caru, i stavljanje iznad onih koji nisu u neposrednom odnosu prema nosiocu ‘univerzalne’ vlasti.*”¹⁰⁵ I svi Trpimirovi podanici u njegovoj velikoj državi odnose se prema njemu kao prema kralju, kako to svjedoči Gottschalk, koji je živio na njegovu dvoru. “*Trpimir se ponaša kao pravi mali istočni dinast. Jednostavno ne dopušta da ga njegovi ljudi nazivaju po imenu, nego on svoju vladarsku vlast – personificira! Ponaša se dakle kao i bizantski car i po svoj prilici traži također od svojih ljudi da pred njim padnu ničice.*”¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ U natpisu na ulomku lijeve strane zabata u crkvi benediktinskog cenobija u Rižinicama (Solin) stoji: “*pro duce Trepim*”(ero)). U *Čedadskom četveroevanđelju*, pisanom uncijalom V.-VI. stoljeća, uneseni su upisi uglavnom iz IX. stoljeća i u njemu se spominje Trpimir kao *dominus*.

¹⁰⁵ Sima Ćirković - Rade Mihaljčić /priredili/, *Leksikon srpskog srednjeg veka*. Beograd, 1999, str. 321.

¹⁰⁶ N. Klaić, *Kad je postala hrvatska država /3/*. Start /Zagreb/, broj 502. od 16. travnja 1988, str. 87.

Početak Trpimirove vladavine moguće je datirati najkasnije u 840. godinu i na temelju Tomina podatka da je Justin bio nadbiskup u Splitu 840. godine poslije nadbiskupa Petra koji se spominje u Trpimirovoj ispravi.¹⁰⁷ U toj Trpimirovoj ispravi stoji: “*Tripimirus dux Chroatorum,*” a navodi se i “*regnum Croatorum.*”¹⁰⁸ Nije moguće zanemariti podatak da se u toj ispravi navodi kako Trpimir vlada po milosti Božjoj.

Kada se govori o hrvatsko-bugarskim ratovanjima, može se zaključiti da je tada Hrvatska graničila s Bugarskom. Da je upravo kralj Trpimir neovisno vladao u hrvatskoj državi potvrđuje i prvo-razredno Gottschalkovo vrelo iz IX. stoljeća u kojemu se Trpimir naziva *kralj Sklavina* (“*rex Sclavorum*”).¹⁰⁹ Gottschalk je živio na kraljevskom dvoru od 845. do kraja 847. godine¹¹⁰ i on je dobro znao da Trpimir nije samo kralj Hrvata i zato ga točno naziva “*kraljem Sklavina*”. *Sklavinima* su tada nazivani i Hrvati, ali u određenim vrelima i svi raniji goto-sklavinski, a kasnije i avaro-sklavinski doseljenici na teritorij rimske Dalmacije koji su se s vremenom stopili sa starosjediteljima i nastanjivali Trpimirov *regnum*. Iz Gottschalkova traktata proizlazi da je Trpimir nezavisni vladar koji nije podređen ni Francima ni Bizantu.

---

¹⁰⁷ “*Najzad poslije propasti Salone u Splitu nalazimo, da su ovo bili stariji biskupi u Splitu: nadbiskup Justin je bio godine inkarnacije osamsto četrdesete...*” (Toma Arhidakon, *Kronika*. Uredio i preveo: Vladimir Rismondo. Čakavski sabor, Split, 1977, str. 42.)

¹⁰⁸ Miho Barada, *Dvije naše vladarske isprave*. Croatia Sacra, Zagreb, 1937, str. 32.

¹⁰⁹ Cyrille Lambot, *Oeuvres théologiques et grammaticales de Godescalc d’Orbais* / D. C. Lambot. Université catholique, Louvain, 1945, str. 208.

¹¹⁰ Reinhard Schneider, *Die Südslawen im Lichte erzählender Quellen des Karolingerreiches*. U: *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*. Crkva u svijetu, Split, 1990, str. 245. Ovim se ispravljaju ranija datiranja Gottschalkova boravka u Dalmaciji od (oko) 846. do 848. godine.

U gl. XXXI. *DAI* opisuje se vojna snaga velike države u doba Trpimirova kraljevanja: “*Poslije mnogo godina (nakon krštenja Hrvata, primj. F. Šišić), u doba vladara Trpimira, oca vladara Kresimira, iz Francije, koja se nalazi između Hrvatske i Venecije, dođe neki čovjek po imenu Martin, vrlo nabožan, ali u svjetskim (svjetovnim, pr. I. M.) haljinama, za koga isti Hrvati kažu, da je i dosta čudesa počinio. Onaj nabožni čovjek bijaše slab i sakat u noge, tako da su ga četvorica nosila i prenosila kudgod je htio. On savjetova Hrvate, da do konca života svoga očuvaju ugovor sa svetim papom, naloživši im zakletvu, kao što i papa. Poradi toga niti sagene niti kondure tih Hrvata nikad ne izlaze na vojevanje, osim ako tkogod na njih navali. Na taj način dakle Hrvati, koji se bave trgovinom plove lađama iz grada u grad sve do Poganije (Neretljanske oblasti, pr. F. Šišića) i do dalmatinskoga zaliva i do Venecije... Krštena Hrvatska ¹¹¹ može na noge podići konjaništva do 60.000, a pješadije do 100.000 i sagena do 80, a kondura do 100. I sagene imaju po 40 ljudi, a kondure po 20 ljudi, a manje kondure po 10 momaka. Veliku tu moć i množinu naroda imađашe Hrvatska sve do arhonta Kresimira. Pošto pak ovaj umrije, a sin njegov Miroslav vladavši četiri godine od ruke bana Pribine pogibe, kad u zemlji nastade raskol i razdor veliki, umanji se broj i konjaništva i pješadije i sagena i kondura, što ih imađahu Hrvati. Sada oni imadu 30 sagena, **kondura većih i manjih i **konjanika i **pješaka.”¹¹²*

Na bizantskom dvoru morala se pažljivo pratiti ratna spremnost susjednih država pa se i zato podatci iz *DAI* mogu držati

---

¹¹¹ “*Krštena Hrvatska*”, kako se u *DAI* naziva dotadašnji avarosklavinski dio nekadašnje Dalmacije, ima gradove “*Nin, Biograd, Velica, Skradin, Livno, Stolpon, Knin, Karin, i Klavoku*”, ali veličina njihovih okolnih područja nije navedena.

¹¹² F. Šišić, *Genealoški prilozi*, nav. dj., str. 13. (F. Šišić je u ovom prilogu donio izvornik na grčkom iz *DAI* i ovdje citirani prijevod na hrvatski.)

veoma pouzdanima.¹¹³ Postojanje takove velike hrvatske kopnene i pomorske sile bilo je moguće samo u državi prostorno mnogo većoj od banske Hrvatske. Alfred Rambaud zaključio je da je tada Hrvatska mogla imati od 1,600.000 do 2,000.000 stanovnika, ali moguće je i više. I iz Gottschalkova isticanja da je Dalmacija “*veoma duga zemlja*” može se sa sigurnošću zaključiti da u IX. stoljeću teritorijalni pojam Dalmacije nije bio ograničen samo na nekoliko dalmatinskih gradova.¹¹⁴

Da je Trpimir raspolagao velikom vojnom silom, potvrđuje i njegovo pobjedonosno ratovanje “*protiv Grka i njihova patricija*” (Gottschalk). Kada se u *DAI* navodi da je bugarski vladar Boris Mihajlo (852.-889.) napao na Hrvate i da je bio prisiljen sklopiti s njima mir, to se moglo dogoditi za Trpimira ili za njegova nasljednika. To dosta jasno potvrđuje navod u gl. XXXI. *DAI* o Hrvatima i Bugarima: “*Arhont Hrvatske od početka, to jest od vlade cara Iraklija, podanički je potčinjen caru Romeja i nikada ne beše potčinjen arhontu Bugarske. Ali ni Bugarin ne povede rat protiv Hrvata, izuzevši Mihajla Borisa, arhonta Bugarske, koji pođe i zarati na njih i ne mogavši ništa da učini, zaključí sa njima mir, obdarivši Hrvate i primivši od Hrvata darove. Međutim, ni ovi Hrvati nisu nikada Bugarima plaćali danak, osim što često davahu jedni*

---

¹¹³ Sve do sredine XX. stoljeća povjesničari nisu sumnjali u Porfirogenetov navod o vojnoj snazi Hrvatske, ali su to uglavnom datirali u prvu polovinu X. stoljeća. U citiranom spisu stvarno stoji u prezentu riječ “može”, dakle nije napisano u smislu da je Hrvatska “mogla nekad”, ali je realno zaključivati usporedbom s drugim navodima u *DAI* da je to zabilježeno na temelju zapisa iz IX. stoljeća. Iz analize grčkoga jezika na temelju sačuvanoga srednjovjekovnoga rukopisa *DAI* nije dokazano da u izvorniku navedena kratica, kada se spominju konjanici, ne znači riječ “tisuća”.

¹¹⁴ Iz cjelokupnoga Gottschalkova svjedočanstva također nedvojbeno proizlazi da su u prvoj polovini IX. stoljeća u Dalmaciji uz *Latine* u gradovima (koji su podložni Bizantu) živjeli još *Dalmatini* i *Sclavi*.

*drugima poklone prijateljstva radi.*¹¹⁵ N. Klaić zaključuje da se ova Porfirogenetova vijest o ratu Mihajla Borisa (852.-889.) s Hrvatima odnosi na Trpimirovo doba,¹¹⁶ a Ferdo Šišić konkretizira da je Boris “*iz nepoznata razloga okrenuo oružje na Dalmatinsku Hrvatsku, ali ga... Trpimir potuče i primora na mir 855. Taj je rat jasno svjedočanstvo da je Dalmatinska Hrvatska tada morala neposredno graničiti s Bugarskom.*”¹¹⁷

U Trpimirovo doba nisu zabilježene borbe Hrvata s Mlečanima, što znači da se mletački gusari nisu usuđivali pustošiti istočno-jadransku obalu.

Iz *Čedadskog četveroevanđelja* proizlazi da se u najužoj Trpimirovoj pratnji nalazi ban Pribina, a taj podatak potvrđuje posebnu važnost Krbave i Like u Trpimirovoj državi.

KRALJEVI KREŠIMIR (KRIŠIMIR) I MIROSLAV

Kralja Trpimira, koji je vladao do oko 850. godine, a možda i koju godinu više, naslijedio je njegov sin Krešimir/Krišimir (“Kra-semer”) koji je kraljevao do oko 860. godine. Krešimirov sin Miroslov, prema glavi XXXI. *DAI*, vladao je četiri godine, što znači od oko 860. do 864./865. godine, kada preuzima vladavinu Domagoj.¹¹⁸ Miroslova je ubio ban Pribina oko 863/864. godine. Moguće

---

¹¹⁵ B. Ferjančić, *Vizantiski izvori*, II, nav. dj., str. 43-44.

¹¹⁶ N. Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Globus, Zagreb, 1990, str. 59.

¹¹⁷ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1975, str. 94.

¹¹⁸ Ivan Đakon bilježi da je 864. godine ubijen dužd Petar i da je izabran Urso pa nastavlja: “*Naime, prije rečeni dužd Urso žurio se da povede mornaricu protiv slavenskog vladara Domagoja. Ali, čim je ovaj vidio mletačko mnoštvo, nije se upustio u bitku i zatražio je mir. Dužd se zatim, pošto je primio taoce, vratio u Veneciju.*” (F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 364. Preveo Dane Gruber.)

je smjestiti u vremenski period od oko 850. do oko 864./865. godine vladavinu Trpimirovih nasljednika Krešimira i četverogodišnju Miroslava, te njegovo ubojstvo od strane bana Pribine (Pribunje) i nereda koji su nastali. U nastalim neredima mogla je prestati i vladavina Hrvata nad svim dijelovima dotadanje velike države.

DOMAGOJ

Domagoj nije bio Trpimirov potomak. On je vjerojatno kao neretvanski ban, čija je banovina bila sastavni dio velike države prethodnih vladara, dakle i Trpimira, nasilno preuzeo vlast zbog čega je i nastala pobuna protiv njega. Domagoj je preoteo vlast u Hrvatskoj, doživio urotu i ubio jednoga od zavjerenika. U jednom manuskriptu, koji je sastavljen od dviju kronika (jedna iz XV., a druga iz XVI. stoljeća), navodi se Domagoja kao princa Neretljana (*“Domoghoi, prinze de Narentani”*).¹¹⁹

Papa Ivan VIII. piše, između 874. i 875. godine, Domagoju i ovo: *“Osim toga opominjemo Te, da protiv pomorskih razbojnika, koji pod Tvojim imenom (sub pretextu tui nominis) divljaju na kršćane, tim žešće ustaneš, u koliko znaš, da njihova djela potamnjuju čast Tvoje imena. I ako se može vjerovati, da oni putnike napadaju protiv Tvoje volje, a ipak se kaže, da ih Ti možeš ukrotiti, to ako ih*

---

¹¹⁹ Jakov Stipišić, *Corona Venetorum*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, god. I./1972, br. 1/2, str. 128 - 135. M. Suić ističe da se složenica “-goj”, susreće dva puta u osobnom imenu samo “neretvanskih knezova” Domagoja i Berigoja. (M. Suić, *Nekoliko spoj-nica i razdjelnica između Nina i Knina. Iz starije hrvatske povijesti*. U: *Starohrvatska spomenička baština. Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*. /Urednici Miljenko Jurković i Tugomir Lukšić/. Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1996, str. 165-167.)

ne ukrotiš, smatramo te krivcem.”¹²⁰ Iz ovoga Papina pisma očito je da su “*morski razbojnici*” Domagojevi podanici i da ih on može obuzdati. Papa Domagoja titulira kao *dux Sclavorum*.¹²¹ O teritoriju koji je obuhvaćala Domagojeva vladavina može se zaključivati da je vladao banskom Hrvatskom, županijskom Hrvatskom, Bosnom i Neretvanskom oblašću (Paganijom).¹²² Ivan Đakon je zapisao da je Domagoj umro 876. godine. “*Zatim je, poslije smrti Domagoja, najgorega kneza Slavena, gospodin dužd Urso i njegov sin Ivan sa Slavenima sklopio mir i slogu (‘cum Sclavis pacem et concordiam iniiit’). Ipak protiv Neretljana, s kojima je bio u neprijateljstvu, pošalje vojsku (‘Tamen adversus Narentanos cum quibus iurgium habebat exercitum misit’)*.”¹²³

ZDESLAV

Ivan Đakon za 878. godinu bilježi: “*Tih je dana Sedesklav iz Trpimirova roda, došao iz Carigrada, pomognut carskom zaštitom, prigrabio banovinu Slavena i potjerao Domagojeve sinove u progonstvo.*”¹²⁴ Dakle od Domagojeve smrti 876. godine do Zde-

¹²⁰ F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*. Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, Zagreb, 1914, str. 201-202. (Preveo I. Guberina.)

¹²¹ F. Šišić, *Priručnik izvora*, I, nav. dj., str. 201.

¹²² Nije vladao Panonijom u kojoj vlada “Montemero” između 873. i 884. (M. Hadžijahić, *Pitanje rasprostranjenosti Metodove nadbiskupije južno od Save*. Nav. dj., str. 10.)

¹²³ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 364-366. *Sclavi* su Hrvati i s njima je mletački dužd Urso Patricijak, poslije Domagojeve smrti, sklopio mir. Istodobno taj dužd šalje na Neretvane vojsku, što može značiti da su se oni osamostalili poslije Domagojeve smrti.

¹²⁴ “*His diebus Sedesclavus, Tibimiri ex progenie, imperiali fultus presidio, Constantinopolim veniens, Sclavorum ducatum arripuit, filiosque Domogor exilio trusit.*” (F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 373.)

slavova preuzimanja vlasti 878. godine može se pretpostaviti da su vladali Domagojevi sinovi. Smisao navoda Ivana Đakona: "*His diebus Sedesclavus, Tibimir ex progenie, ...*" može značiti da je Zdeslav prema značenju riječi bio iz Trpimirova roda, ali je bitno iz toga vrelo da Zdeslav potječe s teritorija koji se označuje kao banska Hrvatska. Papa Ivan VIII. godine 879. godine piše Zdeslavu: "*Dilecto filio Sedesclavo, glorioso comiti Sclavorum.*"¹²⁵ Država u kojoj je vladao Zdeslav graničila je s Bugarima. Papa Ivan VIII. u citiranom pismu navodi sljedeće: "*Budući da je glas o tvojoj ljubaznosti, dobroti i vjeri u Boga došao sve do nas, s pouzdanjem nalažemo i preporučujemo tvojoj slavi da za ljubav svetih apostola Petra i Pavla, vaših zaštitnika, nazočnom poslaniku kojeg šaljemo k narodu bugarskom omogućite da dođe zdrav i čitav k ljubljennom sinu našem Mihajlu, njihovu slavnom kralju; i pružite mu za ljubav Božju što god mu je potrebno za hranu i odijevanje.*"¹²⁶ F. Šišić napominje kako se ne može ni pomisliti da bi papinski glasnik mogao proći kroz bizantski teritorij i zaključuje: "*No iz toga valja zaključiti, da su Hrvatska i Bugarska tada neposredno graničile u današnjoj sjevero-istočnoj Bosni uz bugarsku ravnu Slavoniju i Srijem.*"¹²⁷ Hrvatska je za vladavine i Domagoja i Zdeslava bila država koja je graničila s Bugarskom. "*Da je Dalmatinska Hrvatska neposredno graničila s Bugarskom, dokazuje i to što su pape slali bugarskomu knezu Mihajlu Borisu svoje poslanike preko Dalmatinske Hrvatske, moleći knezove Domagoja i Zdeslava da ih dadu otpratiti do bugarske granice (ili do Bugara).*"¹²⁸ Iz pisma u koje-

---

¹²⁵ *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. /Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae./* Sv. I. Listine godina 743-1100. Uredio Marko Kostrenčić. JAZU, Zagreb, 1967, str. 12.

¹²⁶ F. Šišić, *Priručnik izvora*, nav. dj., str. 202.

¹²⁷ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1925, str. 353.

¹²⁸ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Nav. dj., str. 94.

mu papa Ivan VIII. godine 879. moli Zdeslava da omogući miran prolaz poslaniku kojega on (papa) šalje “*narodu bugarskom*” jasno proizlazi da je Zdeslav u toj državi od jadranske obale do granice s Bugarskom stvarno vladao. Zdeslav je vremenski vladao veoma kratko, i to vjerojatno od kraja 878. do početka 879. godine. Ivan Đakon izvješćuje za kraj 878. ili početak 879. godine i ovo: “*U to je doba neki Slaven imenom Brenamir, umorivši Zdeslava, prisvojio njegovu banovinu.*”¹²⁹

BRANIMIR

Branimir je, sudeći po papinim pismima, vladao od 879. godine. Imre Boba, pozivajući se na papinske dokumente, hagiografsku literaturu i hrvatsku tradiciju, zaključuje da je tijekom međuvlada u franačkoj državi (877.-881.) “*Sventoplk, koji je u to vrijeme vladao državom od Bosne do rijeke Rabe u Panoniji, i Branimir, vladar dalmatinskih Hrvata, stavili su pod papinsku zaštitu sebe i svoje države... Sventoplkova podrška Branimira dovela je prvog do sklapanja političkog saveza s Hrvatima. Zajedničke napore Sventoplka i Branimira podržavao je papa Ivan VIII., a to je dovelo do toga da se Sventoplk okrunio za kralja dok je Branimir ostao ban u užoj Hrvatskoj.*”¹³⁰

---

¹²⁹ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 374.

¹³⁰ I. Boba, *Sveti Metod i nadbiskupsko sjedište*, nav. dj., str. 395, 398. Martin Eggers pokušava dopuniti I. Bobu ovako: “*Eine entscheidende Rolle spielte zunächst jenes Gebiet, welches Sventopulk vor seinem Regierungsantritt in Moravia (871) beherrschte. Dieses ‚Regnum‘, wie es in fränkischen Quellen bezeichnet wird, lag nun – im Gegensatz zu Moravia- tatsächlich südlich der von Boba postulierten Drau-Donau-Linie. Es umfaßte allerdings nicht nur Bosnien, wie Boba annimmt, sondern auch Teile des Save-Drau-Stromlandes, des heutigen Slawonien, wo die Forschung den 838 genannten Slawenfürsten Ratimir lokalisiert hatte –*

Iz pisma pape Ivana VIII. Branimiru od 7. lipnja 879. godine može se zaključiti da je i tada Hrvatska graničila s Bugarima. “*I pošto si nas preko svećenika Ivana zamolio, da bi te za veći Tvoj spas blagoslovili svojim blagoslovom, učinili smo to rado. Kad smo naime na dan uzašašća Gospodnjega čitali misu pred žrtvenikom sv. Petra, digosmo ruke u vis, te blagoslovismo Tebe i narod Tvoj i zemlju Tvoju, da uzmogneš ovdje sretno vladati, a po smrti da se na nebesima raduješ za sve vijeke. Ujedno Ti javljamo, da smo ovoga vjernoga svećenika Ivana odredili za poslanika bugarskome kralju, pak te molimo, da za ljubav Božju dozvoliš, da to poslanstvo obavi bez krzmanja, pak Ti zato Tvojoj ljubavi mnogo puta zahvaljujemo.*”¹³¹ Iz ovoga papina pisma nedvojbeno proizlazi da teritorijem koji se prostire od jadranske obale do granice s Bugarskom vlada Branimir. Da je tada na tome konkretnom prostoru u toj državi postojao vladar nadređen Branimiru, onda bi se papa obratio njemu, a ne Branimiru. Branimir je stvarno vladao *banskom* Hrvatskom, *županijskom (dalmatinskom)* Hrvatskom i Bosnom, a postoji mogućnost da se ovaj njegov teritorij nalazio u prostorno većoj državi kojom je vladao kralj nadređen, barem nominalno, i Branimiru.¹³²

Branimir je mogao vladati i u devedesetim godinama IX. stoljeća. Pismo Pape Ivana VIII. u kojemu on Branimir titulira *comes*, datira se od druge polovine 881. do druge polovine 882. godine.

---

zu Recht, wie die Untersuchung erwies, nur daß sich dieses Fürstentum eben weiter nach Süden ausdehnte als bisher angenommen. Dagegen hatte Sventopulks ‚Regnum‘ nichts mit der ephemeren Reichsbildung des Liudewit von Siscia zu Beginn des 9. Jahrhunderts zu tun.” (M. Eggert, *Das ‚Grossmährische Reich‘. Realität oder Fiktion?* Anton Hiersemann, Stuttgart, 1995, str. 296.)

¹³¹ F. Šišić, *Priručnik*, nav. dj., str. 202-203. (Preveo I. Guberina.)

¹³² Između Save i Drave vladao je *dux* Braslav od oko 880. godine do kraja IX. stoljeća. Usp. F. Šišić, *Povijest Hrvata*, nav. dj., str. 396.

Branimirov natpis pronađen u predromaničkoj crkvi sv. Petra u Muću (sada u Arheološkom muzeju u Zagrebu) uobičajeno se datira u literaturi u 888. godinu.¹³³

Godine 887. dolazi do rata u kojemu Mlečani napadaju Neretvane, o čemu izvješćuje Ivan Đakon.¹³⁴ Rat se, kako navodi Dandolo, vodio protiv Neretvana, a odlučna bitka dogodila se pod brdom Bio-

---

¹³³ Šime Ljubić, *Pisan spomenik iz doba hrvatskoga vojvode Branimira*. Rad JAZU, knj. XXV, Zagreb 1873, str. 92-102. Usp. detaljnije u: Vedrana Delonga, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1996, str. 123. / Tabla XLII./ Potrebno je napomenuti da postoje i pobijanja takvoga datiranja. “*Na prvoj ploči je izrađen natpis sa dva reda ornamentike iznad njega, tako da se potpuno jasno vidi, da taj natpis pretstavlja jednu zamišljenu koncepciju, koja je potpuno izvedena i zaključena, tako da slova i brojevi na drugoj ploči, kao i uopšte ta sama druga ploča nemaju sa prvobitnom koncepcijom i izradom samoga natpisa apsolutno nikakve veze. Ta ploča sa svojim slovima i brojevima može predstavljati samo, ako je u opšte i bila ikada pridodana pomenutom natpisu samo jedan dodatak. Ali valja naglasiti, ako je u opšte ikada pripadala tome natpisu, jer sam natpis to apsolutno isključuje. On je u sebi tako izrađen i tako potpuno do kraja izveden, da se vidi, da je zapravo samo to natpis kneza Branimira, dok ono drugo naprosto potpada pod znak pitanja... Na drugoj ploči, koja je i bez ornamentike i koja je u prvoj polovici prazna, ono, što je glavno jeste broj VIII. /a/ s tim brojem, ako se on čita zajedno sa gornjom pločom dobija se mesto godine 880 godina 888. Gledajući gornju ploču ko da se ne zapita, ako se je to htelo zašto se na toj gornjoj ploči onim rimskim brojevima nije dodao još i br. VIII, kada je zato toliko mesta bilo. Pogled na jednu i na drugu ploču dovodi do toga, da su to bez ikakve sumnje i potpuno jasno dve posebne stvari. U prvoj ploči imademo izrađeni potpuno svršeni spomenik sa imenom Branimira i godinom 880. Ne može biti nikakve sumnje, da je to originalni spomenik...*” (Dušan S. Popović, *Pismo pape Ivana VIII knezu Mutimiru*. U: D. S. Popović, *Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina*. Beograd, 1957, str. 393-410.)

¹³⁴ F. Rački, *Documenta*, nav. dj., str. 374- 375.

kovom kod Makarske. Ivan Đakon izvješćuje da su Mlečani od tada plaćali godišnji “*uobičajeni danak*” Hrvatima. Bazilije I. (867.–886.) naredio je da Split, Trogir, Zadar, Osor, Rab i Cres plaćaju hrvatskom vladaru tribut mira.¹³⁵

MUTIMIR

Mutimir je moguće zavladao, kako se u literaturi navodi, od oko 890. godine.¹³⁶ U Mutimirovoj ispravi, koja se datira u 892. godinu, spominje se kao posebna potvrda vlasti: “*Muncimiro, divino munere iuvatus Croatorum dux,*”¹³⁷ a s obzirom da je ona sačuvana u dosta kasnom prijepisu oznaka *dux* ne mora označavati stvarni sadržaj Mutimirove vladavine. Na arhitravu i zabatu oltarne ograde iz predromaničke crkve sv. Ivana u Uzdojlu kod Knina spominje se “*Muncimyr*”, a označena je godina, koja se uobičajeno čita kao 895., a u natpisu se Mutimir titulira kao *princeps*.¹³⁸ O prostranstvu i čvrstoj snazi Mutimirove vladavine možemo ponešto zaključivati iz podatka u gl. XXXII. *DAI* da su tada u Hrvatsku bježali i nalazili u njoj zaklonište pretendenti za vladavinu u Srbiji.¹³⁹ Nemamo podatka

¹³⁵ B. Ferjančić, *Vizantiski izvori*, II, nav. dj., str. 36.

¹³⁶ Povijesna jezgra Mutimirove isprave može se prihvatiti kao istinita. U toj ispravi nalaze se riječi da Mutimir sjedi “*na očinskom prijestolju*” (“*residenter paterno solio*”) kao i riječi: “*ut donatam a patre meo recolimus*”, to jest “*kako se opominjemo, da je darovana od moga oca*”. (*Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, nav. dj., str. 22-25.)

¹³⁷ N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest I. (do g. 1107.)*. Školska knjiga, Zagreb, 1955, str. 28.

¹³⁸ V. Delonga, *Latinski epigrafički spomenici*, nav. dj., str. 156-157. (Tabla LII.)

¹³⁹ N. Tomašić, *Život i djela cara Konstantina*, nav. dj., str. 86. Dolasci i odlasci tih srpskih “prinčeva” datiraju se od 891. do oko 895/896. godine.

u vrelima do kada je Mutimir vladao. Toma u *Salonitanskoj povijesti*, kada spominje nadbiskupa Ivana, navodi “*godine Gospodnje 914. u vrijeme Tomislava bana*”,¹⁴⁰ što znači da je prije toga prestala Mutimirova vladavina.

Vrela, od onih kamenih na latinskom jeziku do onih pisanih, različito tituliraju hrvatske vladare od Trpimira do kraja IX. stoljeća. U odnosu na te naslove najvažnije je da su svi ti hrvatski vladari od Trpimira do svršetka IX. stoljeća vladali potpuno nezavisno od Franaka, Bizanta i Mlečana. Hrvatska je u doba njihove vladavine neposredno graničila s Bugarskom, a obuhvaćala je krbavsko-ličku oblast (‘*bansku Hrvatsku*’), županijsku Hrvatsku (‘*Dalmaciju*’ u užem značenju), Bosnu, a povremeno i neretvansku oblast.

(Klaus Belke – Peter Soustal /Uvod, prijevod i komentari/, *Die Byzantiner und ihre Nachbarn*. Verlag Fassbaender, Wien, 1995, str. 175.)

¹⁴⁰ “*Johannes archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo quarto decimo tempore Tamislavi ducis;*” (Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*. Priredio: F. Rački, JAZU, Zagreb, 1894, str. 36.)

SAŽETAK

Ljetopis nazvan *Hrvatska kronika* sadrži povijesno vjerodostojnu prvobitnu jezgru. On je nastajao na srednjovjekovnom hrvatsko-bosanskom prostoru, a završio se u IX. stoljeću. Vrelo (u prvobitnoj hrvatskoj redakciji) smješta doseljenje Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća na teritorij rimske Dalmacije, dakle u doba kad je njihovo doseljivanje na taj prostor i u drugim pisanim vrelima posvjedočeno. U vrelu se donosi kronologija vladara koji su vladali od sredine VI. do (oko) dvadesetih godina IX. stoljeća u državi u kojoj su se tijekom svih tih stoljeća nalazili i Hrvati u krbavsko-ličkome zavelebitskom zaleđu. Iz *Hrvatske kronike* proizlazi da Franci nisu u doba franačko-avarskog rata uspjeli vojno pobijediti Hrvate u Krbavi i Lici i da su bili prisiljeni stupiti s njima u saveznički odnos. Dio tih Hrvata (koje franačka vrela navode kao *Sklavine*) u prva dva desetljeća IX. stoljeća doseljuje se iz banske Hrvatske u avarosklavinsku županijsku Dalmaciju tako da su tijekom vremena sa zauzetim prostorom i u njemu zatečenim stanovništvom i zavladao.

Hrvati za Mojslava pobjeđuju Franke i uspostavljaju samostalnu državu koja je za kralja Trpimira kao kopnena i pomorska velesila pobjedonosno ratovala protiv Bizanta i bugarskog cara, a nije ni nominalno priznavala franačko vrhovništvo. Svi hrvatski vladari od Trpimira do svršetka IX. stoljeća vladali su potpuno nezavisno od Franaka, Bizanta i Mlečana. Hrvatska je u doba njihove vladavine neposredno graničila s Bugarskom, a obuhvaćala je krbavsko-ličku oblast (*'bansku Hrvatsku'*), županijsku Hrvatsku (*'Dalmaciju'* u užem značenju), Bosnu, a povremeno i neretvansku oblast.

BIBLIOGRAFIJA

I. CITIRANA VRELA

Bartolini, Elio. *I barbari: testi dei secoli IV–XI*. (Scelti, tradotti e commentati da Elio Bartolini). 2. ed. Longanesi, Milano, 1982, str. 1456.

Constantinus Porphyrogenitus. *Die Byzantiner und ihre Nachbarn: die De administrando imperio genannte Lehrschrift des Kaisers Konstantinos Porphyrogenetos für seinen Sohn Romanos*. (Übersetzt, eingeleitet und erklärt von Klaus Belke, Peter Soustal). Fassbaender, Wien, 1995, str. 358.

Delonga, Vedrana. *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1996, str. 607.

Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae). Sv. I: *Listine godina 743–1100*. (Uredio Marko Kostrenčić). JAZU, Zagreb, 1967, str. 285.

“*Dukljanski prezviter : Kraljevstvo Slovena*”. (Pripremio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; preveo /s latinskoga/ Mile Bogeski). (Monumenta Montenegrina, knj. 10. Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja). Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2003. str. 218.

Einhard. *Život Karla Velikog*. Latina et Graeca, Zagreb, 1992, str. 185.

- Klaić, Nada. *Historia Salonitana maior*. SANU, Beograd, 1967, str. 142.
- Klaić, Nada. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Školska knjiga, Zagreb, 1972, str. XII + 386.
- Kos, Franc. *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Knj. 2: (god. 801. – 1000.). Leonova družba, Ljubljana. 1906, str. LXXXIV + 516.
- Lambot, Cyrille. *Oeuvres théologiques et grammaticales de Godescalc d'Orbais*. Université catholique, Louvain, 1945, str. XXIV + 684.
- Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2011, str. 343.
- Paulus Diaconus (Pavao Đakon). *Historia Langobardorum (Povijest Langobarda)*. Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2010, str. X + 406.
- Pertz, Georgius Heinricus (edidit). *Monumenta Germaniae historica*. Tomus II. Hannoverae, 1829, str. XIV + 840.
- Rački, Franjo. *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam*. Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, Zagrabiae, 1877, str. XXXV + 544.
- Rau, Reinhold (Hrsg.). *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*. Teil 1. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1993, str. 484.
- Šišić, Ferdo (priređio). *Letopis Popa Dukljanina*. (Posebna izdanja SANU, knj. 67. Filozofski i filološki spisi, knj. 18). Zaklada tiskare Narodnih novina, Beograd – Zagreb, 1928, str. X + 480.

Šišić, Ferdo. *Priručnik izvora hrvatske historije*. Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, Zagreb, 1914, str. XIV + 653.

Toma Arhiđakon (Thomas Archidiaconus). *Historia Salonitana*. (Priredio F. Rački). JAZU, Zagreb, 1894, str. 225.

Toma Arhiđakon. *Kronika*. (Uredio i preveo Vladimir Rismondo). Čakavski sabor, Split, 1977, str. 426.

Tomašić, Nikola (preveo i priredio). *Život i djela cara Konstantina VII. Porfirogenita. Constantini Imp. Porphyrogeniti de administrando imperio liber*. Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva (Zagreb), XX/1918, sv. 1-2, str. 1-22 (uvod); str. 23-91 (prijevod s komentarima).

Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom II. (Obradio Božidar Ferjančić). (Posebna izdanja, Srpska akademija nauka, knj. 323. Vizantološki institut, knj. 7). Naučno delo, Beograd, 1959, str. XII + 98.

II. CITIRANA LITERATURA

Alimov, Denis Jevgenjevič. *Politija Borni: gentes i Herrschaft v Dalmaciji v prvoj četvrti IX veka*. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* (Sankt Peterburg), 1(9)/2011, str. 101-142.

Antoljak Stjepan. *Da li bi se još nešto moglo reći o hrvatskim knezovima Borni i Ljudevitu Posavskom?* Godišen zbornik (Skopje), 19/1967, str. 129-139.

Barada, Miho. *Dvije naše vladarske isprave*. *Croatia Sacra* (Zagreb), 13-14/1937, str. 1-96.

- Bernt, Alois. *Die Germanen und Slawen in Böhmen und Mähren*. Grabert-Verlag, Tübingen, 1989, str. 336
- Boba, Imre. *A twofold conquest of Hungary or "Secundus ingressus"*. Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete (München), Bd. 12/1982-1983, str. 23-41.
- Boba, Imre – Thomas von Bogyay – Gabriel Silagi. *Anmerkungen zu Anonymus*. Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete (München), Bd. 18/1990, str. 169-177.
- Boba, Imre. *Sveti Metod i nadbiskupsko sjedište Sirmium u crkvenoj pokrajini Sclavonia*. Crkva u svijetu, XX/1985, 4, str. 386-400.
- Buč, Stjepan. *Problemi etnogeneze Hrvata*. Hrvatska revija (München), god. XX/1970, sv. 4/80/, str. 919- 958.
- Coleti, Jacopo. *Accessiones et correctiones all'Illyricum sacrum del P.-D. Farlati*. Manuscripto inedito pubblicato da Fr. Bučić. Narodna tiskara, Spalato, 1910, str. 339.
- Curta, Florin. *Etnicitet u ranosrednjovjekovnoj arheologiji: primjer ranoslavenskih nalaza u jadranskoj regiji*. Starohrvatska prosvjeta (Split), ser. III, sv. 37/2010, str. 17-50.
- Ćirković, Sima – Rade Mihaljčić (priređili). *Leksikon srpskog srednjeg veka*. Knowledge, Beograd, 1999, str. XI + 833.
- Dabinović, Antun. *Hrvatska državna i pravna povijest*. NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1990, str. 571.
- Davidović-Živanović, Sofija. *Mementa archaeologica et eruditiva*. Akademija Nova-Pešić i sinovi, Beograd, 1999, 179 str.

- Dümmler, Ernst. *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien*. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Bd. 20, Wien, 1856, str. 353-430.
- Eggers, Martin. *Das 'Grossmährische Reich'. Realität oder Fiktion?* Anton Hiersemann, Stuttgart, 1995, str. IX + 525.
- Erdelyi, Istvan. *Slawen, Awaren, Ungarn. U: Welt der Slawen*. Urania-Verlag, Leipzig – Jena – Berlin, 1986, str. 143-160.
- Farlati, Daniele. *Illyrici sacri. T. 2: Ecclesia salonitana*. Apud Sebastianum Coleti, Venetiis, 1753, str. XII + 636 + XLVIII.
- Ferluga, Jadran. *Vizantiska uprava u Dalmaciji*. (SAN, Posebna izdanja, knj. CCXCI. Vizantološki institut, knj. 6). Naučno delo, Beograd, 1957, str. XIII + 169.
- Grafenauer, Bogo. *Pitanje srednjovekovne etničke strukture prostora jugoslovenskih naroda i njenog razvoja*. Jugoslovenski istorijski časopis, 1966, br. 1-2, str. 5-36.
- Guberina, Ivo. *Državna politika hrvatskih vladara. I*. Knjižara Velebit, Zagreb, 1944, str. 190.
- Hadžijahić, Muhamed. *Pitanje rasprostranjenosti Metodove nadbiskupije južno od Save*. Croatica christiana periodica, IX/1985, 15, str. 1-24.
- Hadžijahić, Muhamed. *Povijest Bosne u IX i X stoljeću*. BZK Preporod, Sarajevo, 2004, str. 336.
- Hvistova, K. V. *K voprosu o terminologii Letopisi popa Dukljani-na*. U: *Slavjanskij arhiv : sbornik statej i materialov*. Akademiya nauk, Moskva, 1959, str. 30-45.

- Horvat, Franjo. *Gotska stranica naše poviesti*. Vrhbosna (Sarajevo), 1945, br. 1-2, str. 10-17.
- Jurić, Ivan. *Podrijetlo Hrvata. Genetički dokazi autohtonosti*. Nova stvarnost – Institut Ivo Pilar, Zagreb, 2011, str. 314.
- Kelemina, Jakob. *Popa Dukljanina "Libellus Gothorum" (I-VII). Studija o starogermanskim spominima u našoj zemlji*. Etnolog (Ljubljana), 12/1939, str. 15-35.
- Klaić, Nada. *Kad je postala hrvatska država (3)*. Start (Zagreb), broj 502. od 16. travnja 1988, str. 85-87.
- Klaić, Nada. *Poganska stara ili vjela Hrvatska cara Konstantina Porfirogeneta*. Croatica christiana periodica, XII/1988, 21, str. 49-62.
- Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Globus, Zagreb, 1990, str. 470.
- Klaić, Nada. *Vinodol: od antičkih vremena do Knezova krčkih i Vinodolskog zakona*. (Posebna izdanja Historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci). Pazin – Rijeka, 1988, str. 143.
- Klaić, Vjekoslav. *Crvena Hrvatska i crvena Rusija*. Hrvatsko kolo (Zagreb), knj. VIII/1927, str. 112-134.
- Klaić, Vjekoslav. *Vlasi u Hrvatskoj tečajem 14. i 15. stoljeća*. U: I. Mužić, *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2010, str. 9-17.
- Kovačević, Jovan. *Avarski kaganat*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1977, str. 239.

- Kuzmić, Martin. *Gotomanija*. Nastavni vjesnik, knj. XXXIX /1930, 1-4, str. 10-26.
- Ljubić, Šime. *Pisan spomenik iz doba hrvatskoga vojvode Branimira*. Rad JAZU (Zagreb), knj. XXV/1873, str. 92-102.
- Mandić, Dominik. *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*. Hrvatski povijesni institut, Rim, 1963, str. XLIII + 631.
- Matijević-Sokol, Mirjana. *Toma Arhidakon i njegovo djelo*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2002, str. 385.
- Marović, Ivan. *O godini razorenja Salone*. Kulturna baština (Split), god. XVI/1991, sv. 21, str. 57-84.
- Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. I. Informator, Zagreb, 1975. str. XIX + 885. (Pretisak izdanja: JAZU, Zagreb, 1908-1922.)
- Medini, Milorad. *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*. Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razreda povijesno-jezikoslovnog i filozofsko-pravnoga (Zagreb), knj. 123/1942, 273, str. 113-156.
- Mikić, Živko. *Die Ethnogenese der Illyrer in Jugoslawien aus der Sicht der Anthropologie*. U: Bernhard, Wolfram – Anneliese Kandler-Palson (Hrsg). *Ethnogenese europäischer Völker. Aus der Sicht der Anthropologie und Vor- und Frühgeschichte*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart – New York, 1986, str. 75-87.
- Mikić, Živko. *O fizičkoj antropologiji u Srbiji i rezultatima istraživanja*. Glasnik Srpskog arheološkog društva (Beograd), 1995, br. 10, str. 45-51.

- Mužić, Ivan. *Hrvatska povijest devetoga stoljeća*. 3. dopunjeno izdanje. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2011, str. 367.
- Mužić, Ivan. *La lingua parlata nella Dalmazia romana*. La cultura nel mondo (Roma), XLV/1991, 1, 7-16. (Ovaj rad objavljen je i na hrvatskom jeziku pod naslovom: *O slavenskoj pismenosti na današnjem teritoriju Hrvata u antičko i ranosrednjovjekovno doba*. Kačić. Zbornik Franjevačke provincije Prevetoga otkupitelja. Sv. 25, god. 25, Split, 1993, str. 385-403.)
- Mužić, Ivan. *Svetojurjevska problematika u Hrvata i sveti Juraj na reljefu crkve u Žrnovnici*. U: *Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, svezak 38, Split, 2011, str. 187-213.
- Mužić, Ivan. *Vjera Crkve bosanske*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2008, str. 183.
- Nikčević, Vojislav. *Kroatističke studije*. Erasmus naklada, Zagreb, 2003, str. 508.
- Novak, Viktor. *Sitni prilozi. De iis qui Snaci nominantur*. Jugoslovenski istoriski časopis (Ljubljana – Zagreb – Beograd), II/1936, 1-4, str. 106-127.
- Pohl, Walter. *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567-822 n. Chr.* Verlag Beck, München, 2002, str. X + 533.
- Popović, Dušan. *Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina*. Beograd, 1957, str. 1226.
- Putanec, Valentin. *Ubikacija klasičnih toponima Sisopa i Soroga u Zagreb i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. st. naše*

ere. "Izdaje autor. Naručuje se na adresu: Zavod za hrvatski jezik." Zagreb, 1992, str. 16.

Primorac Dragan – Damir Marjanović – Pavao Rudan – Richard Villems – Peter A. Underhill. *Y kromosom i genetsko podrijetlo Hrvata*, str. 11. (Posebno tiskan prijevod rada: *Croatian genetic heritage: Y-chromosome story*. Croatian Medical Journal, 52/2011, 3, str. 225-234.)

Rattkay, Juraj. *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, str. VIII + 374.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio VIII. (Obradio Toma Maretić). JAZU, Zagreb 1917-1922, str. 960.

Rungg, Josef. *Ortsnamen der Goten, Römer, Franken in Rätien, Noricum, besonders Tirol*. Universitätsverlag Wagner, Innsbruck, 1963, str. 207.

Rus, Jože. *Kralji dinastije Svevladičev. Najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov 454-614*. Ljubljana, 1931, str. 207.

Sakač, Stjepan Krizin. *Otkuda Hrvatima 'Ban'?* Život, XX/1939, 7, str. 388-400.

Schneider, Reinhard. *Die Südslawen im Lichte erzählender Quellen des Karolingerreiches*. U: *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*. Crkva u svijetu, Split, 1990, str. 233-247.

Schröcke, Helmut. *Germanen Slawen. Vor-und Frühgeschichte des ostgermanischen Raumes*. Verlag für ganzheitliche Forschung, Viöl, 1999, str. 466.

- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (Uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke; priredio za tisak Valentin Putanec). Knjiga druga. JAZU, Zagreb, 1972, str. 700.
- Skok, Petar. *Kako bizantinski pisci pišu slovenska mjesna i lična imena*. Starohrvatska prosvjeta (Zagreb – Knin), nova ser. I, 1927, 3-4, str. 161-196.
- Stipišić, Jakov. *Corona Venetorum*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, I/1972, br. 1-2, str. 128-135.
- Suić, Mate. *Korijeni naše autohtonosti*. U: Mužić, Ivan. *Podrijetlo Hrvata*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989, str. 5-7.
- Suić, Mate. *Neke historijske determinante u formiranju hrvatskog etnosa*. Naše teme, XXIII/1979, 2, str. 361-374.
- Suić, Mate. *Nekoliko spojnica i razdjelnica između Nina i Knina. Iz starije hrvatske povijesti*. U: *Starohrvatska spomenička baština. Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*. (Urednici Miljenko Jurković i Tugomir Lukšić). Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1996, str. 165-171.
- Suić, Mate. *Ocjena radnje L. Margetića: 'Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata'*. Zbornik Historijskog zavoda JAZU (Zagreb), 8/1977, str. 89-100.
- Suić, Mate. *Pristupna razmatranja uz problem etnogeneze Hrvata*. Referat napisan za simpozij "Etnogeneza Hrvata u ranom srednjem vijeku" održan na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u siječnju 1989. godine. Rukopis, str. 12. (Kopija u I. Mužića).

- Šegvić, Kerubin. *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splićanina*. Nastavni vjesnik, knj. 40/1931-32, str. 18-25.
- Šegvić, Kerubin. *Oko rođenja Hrvatske. Po Tomi Splićaninu i narodnoj pjesmi*. Hrvatsko kolo, za god. 1927. i 1928. Zagreb, 1928, str. 207-226.
- Šegvić, Kerubin. *Toma Splićanin: državnik i pisac 1200–1268*. Matica Hrvatska, Zagreb, 1927, str. 165.
- Šišić, Ferdo. *Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji*. Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva (Zagreb), nova ser., sv. XIII/1913-1914, str. 1-93.
- Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1925, str. XVI + 735.
- Šišić, Ferdo. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1975, str. 513.
- Šunjić, Marko. *Narodi i države ranog srednjeg vijeka*. Rabić, Sarajevo, 2003, str. 606.
- Trbuhović, Leposava. *Prilog proučavanju stranih etničkih elemenata u avarskim nekropolama*. Starinar – Arheološki institut (Beograd), sv. XXX/1979, str. 123-129.
- Weissgerber, Klaus. *Ungarns wirkliche Frühgeschichte*. Mantis Verlag, Gräfelfing, 2003, str. 319.
- Wolfram, Herwig. *Die Goten*. Verlag C. H. Beck, München, 2001, str. 596.
- Zakarija, Anton. *“Hrvatska kronika“ i hrvatska povijest*. Marulić, XXVI/1993, 4, str. 489-516.

KAZALO OSOBA

A

Alarik 31
Atila (Atilla, Atella) 30-33

B

Bazilije I. 66
Berigoj 60
Bladimir, v. Vladimir
Bladin 24, 25, 27-29, 43
Boris Mihajlo, bugarski vladar 58,
59, 62
Borna 27, 38, 47, 49-51, 53
Branimir 63-65
Braslav 64
Bris 21, 43
Budimir 30, 44

C

Cepimir 37, 38, 46

D

Domagoj 59-62

H

Heraklije, car 13, 20

I

Ivan, nadbiskup 67
Ivan, svećenik 64
Ivan IV., papa 15, 26
Ivan VIII., papa 60, 62-64

J

Justin, nadbiskup splitski 56

K

Kadolah 51
Kanimir 35, 45
Karlo Veliki 15, 17, 33
Koloman 46
Konstancijan, bizantski vojskovo-
đa 19
Konstantin (Ćiril) 29
Konstantin, car 30
Krešimir (Krišimir, Kresimir, Krase-
mer), sin Trpimirov 57, 59, 60
Kristivoj (Ostrivoj, Ostriuorus) 36,
45
Krišimir (Crisimerus, Crismerius),
sin Kolomanov 46

Lj

Ljudemisl 53, 54
Ljudevit 38, 51, 53, 54, 64

M

Martin 57
Martin, opat 26, 27
Metod (Metodije) 29
Mihajlo Boris, v. Boris Mihajlo
Mihajlo Mucavi, car 54
Milivor, v. Razbivoj
Miroslav 57, 59, 60

Mojslav 54, 55
Mutimir (Muncimir) 66, 67

O

Ostrivoj, v. Kristivoj

P

Particijak, Ivan, dužd 61
Particijak, Urso, dužd 59, 61
Petar, nadbiskup splitski 56
Polislav 30, 31, 33, 44
Pribina (Pribunja), ban 57, 59, 60
Pribislav 36, 45
Priskus, bizantski poslanik 31

R

Radoslav 38, 39, 46
Ratimir 24, 27, 43
Razbivoj (Milivor) 34, 35, 44, 45

S

Satimir (Satamir) 29, 30, 44
Sebislav (Sebeslav) 33, 34, 44
Seislav 38, 39, 46
Silimir 22-24, 29, 43
Sta(v)ozar, v. Svetožak
Stipan, papa 30
Stroil 19, 21, 22, 28, 43

Sventoplk 63, 64
Svetolik 30, 44
Svetožak (Svetozar, Suetozar, Sta/v/
ozar) 37-39, 46
Sviholad (Sviolad) 21, 39, 43
Sviholad (Sviolad, Seviolad), sin
Stroilov 22-24, 43

T

Tolimir 36, 45
Totila 13, 14, 19, 21, 22, 43
Trandenik, Petar, dužd 54, 59
Trpimir 55-60, 67
Tvrdislav 35, 36, 45

V

Vladimir (Bladimir, Bladimer/i/us)
34, 35, 45
Vladislav (Ladasclavus) 49, 53, 54
Vladislav Stipan 30, 44

W

Wulfilla 28

Z

Zdeslav (Sedesklav) 61-63
Zvonimir 40, 46, 55

KAZALO AUTORA

A

Alimov, Denis E. 47, 49
Anonim 49
Antoljak, Stjepan 49, 53

B

Barada, Miho 56
Bartolini, Elio 19
Belke, Klaus 67
Bernhard, Wolfram 8
Bernt, Alois 48
Boba, Imre 28, 32, 40, 48, 63
Bogeski, Mile 26
Bogyay, Thomas von 32, 40, 48
Buć, Stjepan 10, 41
Bulić, Frane 15

C

Coleti, P. G. 15
Curta, Florin 7

Ć

Ćirković, Sima 55

D

Dabinović, Antun 48
Dandolo, Andrea 65
Davidović-Živanović, Sofija 7
Deanović, Mirko 37
Delonga, Vedrana 65, 66
Dukljanin, pop 26, 39, 41
Dümmler, Ernst 47

E

Eggers, Martin 63, 64
Einhard 33, 47, 49, 51, 53
Erdelyi, Istvan 11

F

Farlati, Daniele 20
Ferjančić, Božidar 11, 15, 59, 66
Ferluga, Jadran 25

G

Gottschalk 55, 56, 58
Grafenauer, Bogo 49
Gruber, Dane 59
Guberina, Ivo 16, 17, 61, 64

H

Hadžijahić, Muhamed 30, 61
Horvat, Franjo 34
Hvostova, K. V. 48

I

Ivan Đakon 54, 59, 61-63, 65
Ivanov, V. V. 10

J

Jonke, Ljudevit 37
Jurić, Ivan 9
Jurković, Miljenko 60

K

Kaletić, Jerolim 19, 21, 35

Kandler-Palson, Anneliese 8
Kelemina, Jakob 20, 31
Klaić, Nada 12, 50-53, 55, 59, 66
Klaić, Vjekoslav 15, 39
Konstantin Porfirogenet 10, 14, 16,
17, 30, 51, 54, 58, 59
Kos, Franc 15, 47, 49, 53, 54
Kostrenčić, Marko 62
Kovačević, Jovan 12, 28
Kuzmić, Martin 7

L

Lambot, Cyrille 56
Lukšić, Tugomir 60

Lj

Ljubić, Šime 65

M

Mandić, Dominik 15, 20
Maretić, Tomo 38
Marjanović, Damir 9
Marović, Ivan 12
Marulić, Marko 19, 21-23, 25, 31,
33-37, 39-41, 43, 45, 46
Matijević-Sokol, Mirjana 13
Mažuranić, Vladimir 32
Medini, Milorad 23
Mihaljčić, Rade 55
Mikić, Živko 8
Mužić, Ivan 9-11, 14, 22, 39, 47, 50,
52

N

Nikčević, Vojislav D. 26, 50
Novak, Viktor 14

P

Pantelić, Stjepan 50
Pavao Đakon 32
Pertz, Georg Heinrich 17
Poeta Saxo 15
Pohl, Walter 11
Popović, Dušan S. 65
Primorac, Dragan 9
Prokopije 19
Putanec, Valentin 37, 50

R

Rački, Franjo 14, 15, 17, 26, 49, 53,
54, 59, 61, 63, 67
Rambaud, Alfred 58
Rattkay, Juraj 43
Rau, Reinhold 47
Rismondo, Vladimir 56
Rudan, Pavao 9
Rungg, Josef 16
Rus, Jože 26

S

Sakač, Stjepan Krizin 52
Schneider, Reinhard 56
Schröcke, Helmut 34
Silagi, Gabriel 32, 40, 48
Simokata Teofilakt 11
Skok, Petar 16, 37
Soustal, Peter 67
Stipišić, Jakov 60
Strabon 50
Suić, Mate 10, 11, 13, 60

Š

Šegvić, Kerubin 7, 8, 14, 22

Šišić, Ferdo 27, 29, 30, 40, 41, 47,
54, 57, 59, 61, 62, 64

Šunjić, Marko 31

T

Toma Arhiđakon 12-14, 56, 66, 67

Tomašić, Nikola 12, 32, 66

Toporov, V. N. 10

Trbuhović, Leposava 26

U

Underhill, Peter A. 9

V

Villems, Richard 9

W

Weissgerber, Klaus 11

Wolfram, Herwig 20, 48

Z

Zakarija, Anton 41

Kazala izradila:

Nada Vrsalović

Tiskanje ovoga izdanja pomogle su tvrtke:
TRŽNICE HIPPOS i INFOMEDICA

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U SPLITU

UDK 94(497.5)''05/08''

MUŽIĆ, Ivan, povjesničar

Hrvatski vladari od sredine VI. do kraja IX. stoljeća :
(kronologija) / Ivan Mužić. - Split : Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika, 2012.

Bibliografija. - Kazala.

ISBN 978-953-6803-32-3

I. Hrvatska povijest II. Vladari -- Hrvatska -- Kronologija
140519045